

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**RAZVOJ RAČUNOVODSTVA V ANGLOSAŠKEM SVETU IN
PRI NAS**

Ljubljana, marec 2003

MARUŠA TAURER

IZJAVA

Študentka Maruša Taurer izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Slavke Kavčič, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____.

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 OD KORENIN RAČUNOVODSTVA DO ZAČETKOV MODERNEGA RAČUNOVODSTVA	2
1.1 ZAČETKI V MEZOPOTAMIJI	2
1.2 STARODAVNI EGIPT, KITAJSKA, GRČIJA IN RIM.....	3
1.3 RAZVOJ ITALIJANSKE TRGOVINE V SREDNJEM VEKU	3
1.4 RAZVOJ DVOSTAVNEGA KNJIGOVODSTVA V RENESANSI	4
1.4.1 Luca Pacioli in njegova Summa.....	4
2 RAZVOJ RAČUNOVODSTVA V ANGLOSAŠKEM SVETU	5
2.1 OBDOBJE DO RENESANSE	5
2.1.1 Računovodski zapisi in metode v fevdalno urejeni Angliji	5
2.2 OBDOBJE STAGNACIJE.....	7
2.2.1 Računovodske metode in sistemi	8
2.3 OBDOBJE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE	10
2.3.1 Finančno in stroškovno računovodstvo v obdobju 1750–1900.....	12
2.4 DVAJSETO STOLETJE.....	14
2.4.1 Zunanje računovodstvo v 20. stoletju	15
2.4.2 Notranje računovodstvo v 20. stoletju.....	16
2.4.3 Razvoj anglosaškega računovodstva v 20. stoletju	18
2.4.3.1 Prva stopnja: razvoj računovodstva do leta 1918	18
2.4.3.2 Druga stopnja: razvoj računovodstva od leta 1918 do 1933.....	18
2.4.3.3 Tretja stopnja: razvoj računovodstva od leta 1933 do 1969	19
2.4.3.4 Četrta stopnja: razvoj računovodstva od leta 1970 do 1985	19
2.4.3.5 Peta stopnja: razvoj računovodstva po letu 1986.....	19
3 RAZVOJ RAČUNOVODSTVA V 20. STOLETJU PRI NAS	20
3.1 OBDOBJE DO LETA 1945	20
3.2 OBDOBJE ISKANJA SODOBNE ZASNOVE RAČUNOVODSTVA PRI NAS (DO 1964)	20
3.3 OBDOBJE INTENZIVNEGA PREDSTAVLJANJA TEORETIČNIH DOGNANJ NA PODROČJU RAČUNOVODSTVA IN UPORABA LE-TEH V PRAKSI (1965–1973)	22
3.4 OBDOBJE ISKANJA REŠITEV ZA UVELJAVLJANJE DRUŽBENOEKONOMSKIH ODNOSOV, KI SO JIH PRINAŠALI USTAVNI AMANDMAJI IZ LETA 1971 IN ZAKON O ZDRUŽENEM DELU (1973–1978)	24
3.5 OBDOBJE OBLIKOVANJA METODIKE ZA PRIPRAVLJANJE RAČUNOVODSKIH INFORMACIJ, NA PODLAGI KATERIH BI LAHKO IZBOLJŠALI USPEŠNOST IN UČINKOVITOST PODJETIJ (1979–1987)	25
3.6 OBDOBJE INTENZIVNE PRIPRAVE NA STANDARDIZACIJO SLOVENSКИH RAČUNOVODSKIH REŠITEV IN OSAMOSVOJITEV SLOVENSKE RAČUNOVODSKE STROKE (1988–1993).....	25
3.7 OBDOBJE PO SPREJEMU SLOVENSКИH RAČUNOVODSKIH STANDARDOV (1994 IN NAPREJ).....	27
3.7.1 Poglavitni dosežki računovodske stroke od leta 1965	27
3.7.2 Novosti, ki so jih vnesli slovenski računovodski standardi	28

4 NAMEN RAČUNOVODSTVA SKOZI ČAS.....	29
4.1 NAMEN RAČUNOVODSTVA OD ZAČETKOV DO SREDNJEGA VEKA	29
4.2 NAMEN RAČUNOVODSTVA V ANGLOSAŠKEM SVETU	29
4.3 NAMEN RAČUNOVODSTVA PRI NAS	31
5 RAČUNOVODSTVO DANES.....	31
5.1 OPREDELITEV POJMOV RAČUNOVODSTVO, FINANČNO RAČUNOVODSTVO, POSLOVODNO RAČUNOVODSTVO IN STROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO	31
5.2 KLASIČNI RAČUNOVODSKI (SISTEMI IN) MODELI	33
5.2.1 Širši kulturološki vidik	33
5.2.2 Spoznavni vidik.....	34
5.2.3 Ožji filozofski vidik	35
5.3 TRENDNI RAČUNOVODSKI PRISTOPI IN MODELI	36
5.3.1 Računovodstvo družbene dejavnosti.....	36
5.3.2 Računovodstvo človeških zmogljivosti.....	37
5.3.3 Novi pristopi poslovnega računovodstva	38
5.3.4 Sodobni pristopi k merjenju uspešnosti	39
5.3.4.1 <i>Model ekonomske dodane vrednosti (EVA)</i>	39
5.3.4.2 <i>Model denarnega toka iz naložb (CFROI)</i>	39
5.3.4.3 <i>Uravnoteženi sistem kazalnikov (BSC)</i>	39
5.3.4.4 <i>Evropski model poslovne odličnosti (EFQM)</i>	40
5.3.5 Merjenje in računovodenje neopredmetenih sredstev in/ali intelektualnega premoženja	40
SKLEP.....	41
LITERATURA	43

UVOD

Številke. Dolgočasno. Nezahtevno. Popolnoma nezanimivo. Groza. Takšne odgovore sem dobila od večine ljudi, katere sem povprašala, kaj jim pride na misel ob besedi RAČUNOVODSTVO. Tega nikoli nisem mogla razumeti. Z računovodstvom sem se prvič srečala na fakulteti. Ko sem odprla prvo knjigo, ki je imela v naslovu besedo "računovodstvo", so bile v njej številke in že se mi je na obraz prikradel smehljaj. Danes, ko končujem študij, seveda vem o računovodstvu veliko več, nekaj (upam, da čim več) znanja mi je ostalo od študija, nekaj sem ga pridobila v praksi. Poleg pridobljenega znanja, pa me je zanimala tudi zgodovina: zakaj, kdaj, kje in kako se je razvijalo računovodstvo vse do danes? Prebrala sem veliko knjig, jih še več pregledala, toda odgovorov na zastavljena vprašanja, zbrana v eni sami knjigi nisem dobila. Zato je cilj diplomske naloge dobiti odgovore na omenjena vprašanja. Namen diplomske naloge je torej zadovoljiti mojo radovednost in tudi prihodnjim študentom omogočiti, da spoznajo zgodovino računovodstva, predvsem anglosaškega, in predstaviti razvoj računovodstva pri nas.

V prvem poglavju skušam odgovoriti na vprašanje, **kdaj in kje se je vse začelo**: v Mezopotamiji, starodavnem Egiptu, Grčiji ali Rimu? Ali pa se je začelo šele v italijanski renesansi, ko se je razvilo dvostavno knjigovodstvo in je Pacioli leta 1494 prvič opisal prakso tedanjega časa?

Drugo poglavje je namenjeno **razvoju anglosaškega računovodstva**. Kot bomo videli, se je po začetnem razvoju v renesansi in nato po daljši stagnaciji računovodstvo razcvetelo v obdobju industrijske revolucije. Vse do 19. stoletja je imela Velika Britanija vodilno vlogo na mnogih področjih in tudi na računovodskem, v dvajsetem stoletju pa so to vlogo v anglosaškem računovodstvu prevzele Združene države Amerike.

V tretjem poglavju prikažem **razvoj računovodstva v 20. stoletju pri nas**. Ta je močno drugačen od razvoja računovodstva v anglosaškem svetu, v zadnjem času pa je opaziti približevanje anglosaškemu računovodstvu. Ker se je v letih po osamosvojitvi Slovenije računovodstvo naglo razvijalo, povzamem na koncu poglavja bistvene novosti novega načina razmišljanja, ki so ga prinesli slovenski računovodski standardi.

V četrtem poglavju na kratko povzemam informacijske potrebe uporabnikov računovodskih informacij in opišem kako se je spreminjal **namen računovodstva** vse do danes v anglosaškem svetu in pri nas.

V petem poglavju odgovarjam na vprašanja: Kakšna je **definicija računovodstva**? Kako delimo računovodstvo? Kaj je **računovodski sistem** ter kakšni računovodski sistemi so se sčasoma izoblikovali in zakaj? V kateri računovodski model lahko uvrstimo naš računovodski sistem in računovodski sistem, ki ga uporabljajo v anglosaškem svetu? Končam s **trendnimi računovodskimi pristopi in modeli**.

V zadnjem poglavju povzemam pogloblitve **značilnosti** razvoja računovodstva ter zdajšnjega stanja računovodstva v anglosaškem svetu in pri nas.

1 OD KORENIN RAČUNOVODSTVA DO ZAČETKOV MODERNEGA RAČUNOVODSTVA

Tako kot druga področja znanosti ima tudi računovodstvo svojo zgodovino, ki odseva spremembe v pojmovanju poslovne uspešnosti in napredek računovodskih metod ter razvoj poslovnih teorij. Mesto, vloga in pomen računovodstva so se spreminjali skupaj z razvojem družbe in civilizacije (Hočevar, Igljučar, 1996, str. 2). Zato moramo razvoj računovodstva proučevati ob upoštevanju interakcije med računovodstvom in okoljem, ki se zrcali v dejstvu, da je okolje pogloblitno gibalno razvoja računovodstva, po drugi strani pa tudi računovodstvo s svojimi vplivi o(ne)mogoča razvoj okolja.

Računovodstvo je staro vsaj pet tisoč let, saj njegove prve sledi najdemo že med ostanki mezopotamskih civilizacij, čeprav te najstarejše evidence poslovnih dogodkov po tehniki in obsegu ni mogoče primerjati s sodobnim računovodstvom. Prva tiskana razprava o dvostavnem knjigovodstvu pa je izšla v Benetkah šele v renesansi leta 1494, ko je frančiškan Luca Pacioli prvi v tiskani obliki opisal prakso tedanjega časa. Zato razumemo leto 1494 kot začetek obdobja sodobnega računovodstva. Računovodstvo je bilo do te prelomnice osredotočeno predvsem na vodenje evidenc kot pripomoček za občasen popis premoženja ekonomske enote na določen datum in povzetek uspešnosti ekonomske enote v določenem obdobju, skratka imelo je "funkcijo zapisovanja kupoprodajnih dogodkov, izplačil in dolgovanja" (Hočevar, Igljučar, 1996, str. 2).

1.1 ZAČETKI V MEZOPOTAMIJI

Štiri tisoč let pred našim štetjem so za vodenje evidenc o zalogah uporabljali žetone iz gline. Žetoni različnih oblik so pomenili različne dobrine (npr. okrogli simboli so ponazarjali ovce). Glinasta ovojnica, v kateri so bili shranjeni žetoni, je prikazovala stanje zalog ali pa dobrine, ki jih je dolgoval dolžnik. Pozneje so žetone izpopolnili z raznimi črtami in drugimi simboli in te vtiskovali v glinaste plošče. Iz standardiziranih znakov in simbolov so Sumerci razvili pisavo. Posamezniki, ki so nameravali skleniti posel, so že pri mestnih vratih poiskali pisarja, da bi zapisal trgovsko kupčijo. Pisar je na vlažno glino z leseno palčko zapisal imena strank, dobrine, ki so bile predmet pogodbe, in pogoje pogodbe. Stranke so nato podpisale pogodbo tako, da so v glinasto ploščo vtisnile svoj pečat, saj so bili le redki ljudje pismeni. Pisarji so tudi popisovali premoženje v templjih, palačah in pri večjih trgovcih. Bili so neke vrste knjigovodje in njihov poklic je bil izredno cenjen. Odgovarjali so tudi za usklajenost trgovskih kupčij z zakoni. Po Hamurabijevem zakoniku (dva tisoč let pred našim štetjem) so morale biti zapisane podrobnosti vsake trgovske kupčije. Vse transakcije z nepremičninami, posojila in tudi navadne kupčije so morali biti napisani skupaj z imeni strank; brez tega ni bila veljavna nobena terjatev posojilodajalca ali prodajalca. Vsako trgovsko nepoštenost so strogo kaznovali (Mattessich, 1987, str. 71–91).

1.2 STARODAVNI EGIPT, KITAJSKA, GRČIJA IN RIM

V **Egiptu** so namesto na glino zapisovali na papirus, zato so bili zapisi podrobnejši. Evidence o premoženju so bile podlaga za pobiranje davkov (Kam, 1990, str. 10). Faraon, gospodar dežele, je imel pravico do vseh poljskih pridelkov. Egipčanski računovodje so morali biti izredno natančni in pošteni, saj so bili pod nenehnim nadzorom, in če je vladna (faraonova) revizija odkrila napake, jih je čakala denarna kazen ali celo smrt.

Na **Kitajskem** so imeli v času dinastije Čou (od 1122 do 1256 pr. n. š.) fevdalno ureditev: deželam so vladali številni knezi, ki so imeli popolno oblast nad svojimi fevdnimi posestvi, vendar pod kraljevim vrhovnim gospostvom. Za dohodke in vojaško moč osrednje oblasti so morali poskrbeti vazali s prispevki. Temu primerno je bil organiziran tudi računovodski sistem, ki je omogočal pobiranje davkov v obliki dobrin. Sistem so nadzirali s podrobnimi revizijskimi poročili (desetdnevnimi, tridesetdnevnimi in enoletnimi) in osebami, ki so preverjale delo ljudi na nižjih ravneh (Pareti, 1970, str. 39–41).

Šeststo trideset let pr. n. š. so **Grki** začeli kovati denar. Bančništvo je bilo bolj razvito kakor v prejšnjih družbah: banke so vodile evidenco o sprejetih plogih, danih posojilih, omogočale pa so tudi denarno transakcijo po svojih podružnicah v oddaljenih krajih. Računovodski sistem, ki ga je uporabljal Zenon, se je razvil v petem stoletju pr. n. š., pozneje so ga izpopolnili Rimljani. Računovodstvo je obsegalo vodenje evidence o začetnih stanjih, prejemkih, izdatkih in končnih stanjih. Prav tako so delali letno inventuro. Kot je dejal Chatfield: "Zenon ni vodil evidenc, da bi poročal drugim, izračunaval višino davkov ali da bi si z njimi pomagal pri določanju in maksimiranju dohodka, temveč preprosto zato, da je razkril izgube zaradi kraj, prevar ali neučinkovitosti ..." (Mathews, Perera, 1991, str. 11).

V **Rimu** so glave družin zapisovale prihodke in plačila v dnevnik, imenovan *adversaria*, vsak mesec pa v blagajniško knjigo prejemkov in izdatkov, imenovano *codex accepti et expensi*. Ti gospodinjski izdatki so bili pomembni, saj so morali državljani predložiti redna poročila o sredstvih in obveznostih. Poročila so bila podlaga za obdavčitev in celo za določitev državljanskih pravic. Državne evidence prejemkov in izdatkov je nadziral *quaestor*, ki je poleg tega upravljal tudi državno blagajno in plačeval vojsko. Državni računi so bili redno revidirani in *quaestor* je bil odgovoren rimskemu senatu. Med novostmi, ki so jih uporabljali Rimljani v računovodstvu, sta bila letno predračunavanje (omejevanje stroškov glede na pričakovane prihodke) in pobiranje davkov na način, ki je upošteval zmožnost plačila davkoplačevalcev (Kam, 1990, str. 11).

1.3 RAZVOJ ITALIJANSKE TRGOVINE V SREDNJEM VEKU

Sprva so imeli trgovci izredno preprost računovodski sistem, ki je zadostoval za njihove potrebe: v en sam zvezek so si zapisovali prejemke in izdatke po kronološkem vrstnem redu. V 11. stoletju pa so začela italijanska mesta cveteti. Najuspešnejši trgovci so razvili trgovske mreže čez Evropo in Sredozemlje, kjer so trgovali z množico različnih proizvodov, tudi iz Anglije in Daljnega vzhoda. Tveganje, ki ga je prinašalo takšno trgovanje, je bilo še večje

zaradi križarskih vojn. Pojavilo se je družabništvo kot način sodelovanja ter omogočalo porazdelitev tveganja, lažjo akumulacijo in uporabo kapitala. To je močno vplivalo, da se je izoblikovala potreba po koncipiranju računovodstva, potrebnega za izračunavanje in delitev dobička ali izgube posameznega posla (Gojkovič, 2001, str. 20). Trgovci so bili le posredniki in ne proizvajalci dobrin. Da bi obogateli, so morali znati izračunati stroške in dobiček ter na podlagi tega oblikovati cene.

1.4 RAZVOJ DVOSTAVNEGA KNJIGOVODSTVA V RENESANSI

Za razvoj dvostavnega knjigovodstva so bile po Littletonu (Littleton, 1966, str. 13–21) potrebne te sestavine:

1. zasebna lastnina (možnost spremembe lastništva),
2. sredstva (produktivno zaposleno premoženje),
3. trgovina (menjava dobrin),
4. kredit (uporaba dobrin, ki bodo plačane pozneje),
5. pisava (sredstva za izdelovanje trajnih zapisov),
6. denar (splošni menjalni posrednik),
7. matematika (sredstva za računanje).

Čeprav se je večina teh dejavnikov pojavila že v starodavnih časih, niso le-ti nikoli obstajali na enem kraju in v zahtevani obliki in moči, ki bi spodbudila ljudi k izumu dvostavnega knjigovodstva. Kam (Kam, 1990, str. 2–3) se strinja in dodaja, da je bila primarna sila, ki je povzročila razvoj dvostavnega knjigovodstva, oblikovanje in rast poslovnih organizacij v zapletenem tržnem okolju. Vprašanje je, kateri vzroki povzročajo in pospešujejo rast poslovnih organizacij. Omenjeni avtor navaja tri vzroke:

1. kapitalistični duh (motivira ljudi, da oblikujejo poslovne organizacije zaradi doseganja dobička),
2. ekonomsko-politični dogodki (oblikujejo pogoje za razvoj in rast poslovnih organizacij),
3. tehnološke inovacije (vplivajo na rast poslovnih organizacij z ustvarjanjem novih ali izboljšanjem starih proizvodov in produkcijskih procesov).

1.4.1 LUCA PACIOLI IN NJEGOVA SUMMA

Luca Pacioli je leta 1494 napisal *Summa de Arithmetica, Geometrica, Propotioni et Proportionalite*. Delo je vsebovalo tudi *De Computis et Scripturis* (Podrobnosti računovodstva in dokumentiranja), kjer je prvič popolno opisano dvostavno knjigovodstvo. *De Computis et Scripturis* se začne s temeljnimi navodili za trgovino. Pred začetkom poslovanja mora trgovec popisati vse podjetniško in zasebno premoženje ter dolgove. Popis mora biti narejen v enem dnevu, premoženje je treba ovrednotiti po tekočih tržnih vrednostih ter razvrstiti glede na gibljivost in vrednost. Pri tem so uporabljali tri knjige. V knjigovodski dnevnik so zapisovali poslovne transakcije v kronološkem vrstnem redu. Vpisane so bile lahko v različnih denarnih enotah, ki so se uporabljale v italijanskih mestih, vendar s pretvorbo le-teh v enotno denarno enoto, ki je bila nujna za poznejšo dvojno knjižbo. Vpisi v trgovčevo zasebno računovodsko knjigo so bili sestavljeni iz knjižbe v breme, knjižbe v dobro in razlage v enem nepretrganem odstavku. Paciolijeva glavna knjiga je bila najbolj podobna

današnji, saj so bile knjižbe sestavljene iz kratkih odstavkov, zapisov v breme na levi strani in zapisov v dobro na desni. Na koncu računovodskega cikla je zaključni list (*summa summarum*). Zneski v breme iz glavne knjige so bili naštet na levi strani bilance stanja in zneski v dobro na desni. Če sta bila oba seštevka enaka (dobiček ali izgubo so knjižili na konto kapitala), se je štelo, da je bilanca uravnotežena (Kam, 1990, str. 19–22). Ta “beneški” ali “italijanski” sistem se je hitro razširil po Evropi, saj je bil preveden v pet jezikov: nizozemskega, nemškega, francoskega, ruskega in angleškega.

2 RAZVOJ RAČUNOVODSTVA V ANGLOSAŠKEM SVETU

2.1 OBDOBJE DO RENESANSE

Za obdobje do renesanse sta bila značilna poljedelstvo in fevdalna ureditev¹, zato je bilo v srednjeveški Angliji malo ekonomskih priložnosti. Angleški kralji so bili odvisni od nasilne izvršilne moči fevdalnih gospodov in kraljevih uradnikov, v okrožjih pa so delovali tudi šerifi. Opravljali so razne dolžnosti, poleg teh pa pobirali državne prihodke: davke, prejemke kraljevih posesti in denarne kazni. Včasih je bilo med šerifi veliko mogočnih baronov, ki so prenesli delo šerifa na svoje potomce; toda kadar je bilo mogoče, je kralj na to delovno mesto namestil svoje ljudi. Anglija je bila razdeljena na nekaj tisoč veleposestev, ki so bila pod nadzorom fevdalnega gospoda. Vsak fevdalni gospod je bil najemnik fevdalnega gospoda, ki je bil od njega višji po položaju. Najemodajalec je moral postaviti nekakšen sistem upravljanja svojih posesti. Tako je imelo vsako posestvo svojega oskrbnika, čigar dolžnosti sta bili pobiranje različnih najemnin in fevdalnih dajatev (v denarju in naravi), ki so pripadale fevdalnemu gospodu, ter plačevanje stroškov vodenja posesti. Oskrbnik je moral vsako leto poročati fevdalnemu gospodu. Večina ljudi je bila nepismena in neizobražena, in ker ni bilo papirja, so morali najti drug način zapisovanja transakcij.

2.1.1 RAČUNOVODSKI ZAPISI IN METODE V FEVDALNO UREJENI ANGLIJI

Kot prvi računovodski zapis lahko štejemo *Domesday book* ali Opis Anglije. Vanj je Viljem Normanski po osvojitvi Anglije zapisal vsa zemljiška posestva in njim pripadajoče davke, zato da bi določil višino davkov.

Prve ohranjene sistematične računovodske evidence iz Anglije pa so iz 12. in 13. stoletja. Razdelimo jih lahko v dve skupini: na eni strani imamo **zapiske državnih finančnih transakcij**, na drugi pa **računovodske zapise z obširnimi veleposestniškimi računi**. Primer zapisovanja državnih finančnih transakcij je *Pipe roll* ali Veliki seznam javnih financ iz leta 1130. To je seznam različnih zneskov najemnin, davkov in denarnih kazni, plačljivih kralju, ter dejanskih prejemkov. Iz tega dokumenta in drugih sočasnih virov je mogoče obnoviti sistem, po katerem so bili obračunani državni prihodki in odhodki. Državne prihodke po

¹ Po Verbincu je fevdalizem srednjeveški družbeni sistem, sloneč na zemljiški lastnini vladajočih fevdalnih gospodov in na izkoriščanju na zemljo vezanih kmetov–tlačanov, ki so morali oddajati fevdnemu gospodu del presežnih proizvodov v obliki delovne (tlaka), naturalne (desetina) ali denarne rente.

okrožjih so pobirali uradniki – šerifi². Dvakrat na leto se je moral šerif pojaviti pred kraljem, da bi zagovarjal svoje upravljanje. Bil je nekakšen računovodja, razložil mu je podrobnosti državnih prihodkov in stroškov svojega okrožja. Nato je plačal dolgovano vsoto in dobil kot potrdilo o plačilu palice z zarezi. Te je pozneje uporabil kot jamstvo za nekatere svoje izdatke. Na zaslišanju se je razkrilo, ali je šerif izplačal kralju celo vsoto, ki jo je sam pobral v kraljevem imenu, zmanjšano samo za tiste stroške, ki so bili v navadi ali pa jih je odobril kralj (Napier, 1995, str. 259–260).

Kot sem že omenila, so morali oskrbniki posestev enkrat na leto poročati fevdalnemu gospodu o upravljanju posesti, in tako je nastalo neznansko veliko veleposestniških računov z računovodskimi zapisi. Za vodenje **evidence o svojem delu** so oskrbniki uporabljali računovodski **sistem zaračunaj-razbremenj**. Ta je bil izoblikovan takole (Mathews, Perera, 1991, str. 13):

ZAOSTANKI – DOLGOVI

najemnina in posestvo

drugi prejemki celotni znesek (zaračunan)

IZDATKI – STROŠKI – PORABA

izplačani denar celotni znesek (odplačan)
 stanje (ostanek)

V tem sistemu so oskrbniku zaračunali (angl. *charge*) različne prejemke, zapadle v plačilo v določenem obdobju, in ga nato razbremenili (angl. *discharge*), ko je priskrbel dokumentirane dokaze o uporabi prejemkov za plačilo stroškov ali predaji le-teh svojemu nadrejenemu. Na koncu pregleda računov v obliki zaračunaj-razbremenj je bil oskrbnik, ki je podal zadovoljivo poročilo, oproščen vseh obveznosti do nadrejenega. Oskrbnik, čigar poročilo ni bilo zadovoljivo, je moral plačati kazen ali pa so ga celo zaprli. Ta sistem je deloval razmeroma dobro tam, kjer so bili prihodki v določenem obdobju znani vnaprej in kjer je bilo upravičeno imeti oskrbnike, odgovorne za svoja dejanja. Ohranil se je do konca 19. stoletja na posestvih britanske aristokracije (Napier, 1955, str. 259–260).

V tem času so v računovodstvu uporabljali lesene palice. Ta lesena palica se je v angleškem jeziku imenovala **tally**³. V srednjeveški Evropi je pomenil izraz *tally* kratko palico, na katero so napravili zareze, ki so predstavljale števila; različne številčne enote so bile predstavljene z zarezi različnih velikosti. Obe stranki, udeleženi pri poslu, sta dobili del razcepljene palice, ki je rabil kot dokument in varoval pred prevarami. Palice z zarezi naj bi uporabljali za več namenov, in sicer kot (Baxter, 1989, str. 43–106):

1. zapis,

² Angleška beseda *sheriff* je nastala iz povezave dveh angleških besed: *shire* (grofija) in *reeve* (oskrbnik).

³ Beseda *tally* lahko pomeni različne stvari: (1) preprost zapis števil (kot npr. zareze na palici ali oznake krede na tabli), (2) predmet razcepljen na dva skladna koščka, torej taka, ki sta dokazovala identiteto, ali (3) kombinacijo 1. in 2. pomena kot palica, v katero najprej zarežeš število (npr. funtov, ki jih je A posodil B-ju), nato pa se razcepi na dva dela, ki rabita A-ju in B-ju kot dokument o opravljeni transakciji.

2. posojilo,
3. kreditni inštrument in kot
4. nalog za izplačilo oddaljenih dolžnikov⁴.

Poleg tega so v času, ko so bili kovanci redki in slabi, lesene palice pomagale razviti proces, s katerim se je kreditno gospodarstvo razcvetelo⁵. Zarezovanje in označevanje palic se je v šestih stoletjih le malo spremenilo, le da je les nadomestil papir (leta 1834 je bilo ukazano uničenje palic z zarezi).

2.2 **OBDOBJE STAGNACIJE**

Po začetnem razvoju dvostavnega knjigovodstva v italijanskih mestih je bilo v računovodstvu dolgo časa razmeroma malo sprememb. To obdobje računovodske nedejavnosti, ko se je od ust do ust in s kopijami Paciolijevega dela tehnika dvostavnega knjigovodstva širila prek Evrope, je bilo tako dolgo, da ga imenujejo kar obdobje stagnacije (Mathews, Perera, 1991, str. 14). Družbene, politične in gospodarske razmere so se počasi spreminjale in v skladu s tem tudi samo računovodstvo, spremembe, ki so nastale, pa so bile posledica spremenjenih družbenih in poslovnih dejavnosti: kmetijsko gospodarstvo je pojemale, obseg trgovskih dejavnosti se je povečeval, podjetniki pa so si prizadevali za dolgoročneje poslovanje in niso več ostajali pri kratkotrajnih poslih tako kot nekdanj. Ekonomska miselnost, ki je prevladovala v obdobju računovodske stagnacije, se imenuje **merkantilizem**⁶.

Čeprav so že v srednjem veku obstajale družbe, vpisane v sodni register, so bile le-te ustanovljene z državnim ali religioznim namenom⁷. Prve poslovne družbe so bile ustanovljene konec 16. stoletja kot vrsta začasnih skupnih podvigov. Nekaj vlagateljev se je združilo, da bi zbrali "skupne zaloge" dobrin, jih odpeljali na Vzhod, tam trgovali z njimi za druge dobrine,

⁴ (1) ZAPIS: Nerazcepljeno palico so uporabljali za zapis fizičnih količin blaga in denarja. Zareze so dokazovale npr. težo, plačilo davkov, celo prodajo na kredit v gostilnah in trgovinah. Tako so palice rabile kot potrdilo o plačilu. (2) POSOJILO: Palico so razcepili na dva različno dolga dela. Daljši je pripadel osebi, ki je izročila denar, krajši pa prejemniku. Posojilojemalec je svoj del palice vrnil ob plačilu dolga. Razcepljena palica z zarezi je bila potrdilo o opravljenem poslu, preprosto a odporno proti prevaram. (3) KREDITNI INŠTRUMENT: Palica z zarezi je imela podobno vlogo, kot jo ima danes menica ali prinosniški ček, ki ga izda država. Šerifi so izdajali palice v zameno za dobrine, ki jih je kralj potreboval, a jih tisti trenutek še ni mogel plačati. Palice so bile nekakšne odprte terjatve ali nalogi za izplačilo iz državne blagajne. (4) NALOG ZA IZPLAČILO ODDALJENIH DOLŽNIKOV: V finančnih zadevah je imel kralj v srednjem veku dve težavi. Prvič, občasno je potreboval več denarja, kot ga je bilo v državni blagajni. Drugič, večina kraljevega denarja je bila v rokah uradnikov-šerifov, raztresenih po kraljestvu, in kar precej časa je minilo, preden je denar prišel do Londona. Bank in varnih cest ni bilo, zato so denar stežka dostavili v London. Da bi ti dve težavi odstranili so okoli leta 1320 dali palici z zarezi posebno vlogo: kralju je omogočala poravnavo računov z njegovimi oddaljenimi šerifi, še več, omogočeno je bilo sklepanje poslov brez gotovine. Če je bilo v državni blagajni premalo denarja, so prepričali upnika, naj namesto gotovine vzame palico z zarezi, naslovljeno na nekega pobiralca davkov, ki še ni dostavil kralju ustrezne gotovine. Palica z zarezi je bila torej potrdilo, da so prejemniku izplačali določeno vsoto iz državne blagajne, vendar je to vsoto izplačal pobiralec davkov, na katerega je bila palica naslovljena. Tako je postala palica nekakšen leseni denar, ki so ga uporabili ob pomanjkanju "pravega" denarja. Prenosne palice so imele pomembno vlogo v kraljevih finančnih zadevah. Kralju so omogočale vnaprejšnjo porabo dohodka: "pogubno dejanje, s katerim je krona skušala odvrniti trenutno nesrečo, s tem pa povzročila veliko škodo v prihodnosti". Takšne palice so omogočile državnim uradnikom, da so prevalili težavno izterjavo dolgov na druga ramena (Baxter, 1989, str. 43–106).

⁵ Če sta npr. krojač in kmet hotela zamenjati plašč in prašička, je krojač prodal plašč na kredit in šele pozneje, ko je potreboval prašička, le-tega vzela. To so omogočile palice, na katerih je bilo z zarezi označeno, koliko kdo komu dolguje.

⁶ Po Verbincu je bil merkantilizem smer v ekonomski politiki v 17. in 18. stoletju, ki je imela za vir bogastva in moči države kopičenje denarja in dragih kovin ter presežek izvoza nad uvozom. Merkantilistična šola je ustvarila sistem, v katerem je osrednja vlada poskušala nadzorovati in uravnavati vse faze poslovnih dejavnosti. Imeli so pravila za vodenje delavcev, metode proizvodnje, vrste in kakovost proizvedenih dobrin, prodajne cene in metode trženja.

⁷ Občine, katedrale in opatije so bile pravno določene kot družbe korporacije, da bi pridobile pomembno korist od "večnega nasledstva": pravico do nadaljnega obstoja, kljub menjavanju članov te družbe.

te pa nato z velikim dobičkom prodali v Angliji. Čez čas so začeli vlagati stalno, in to je prinašalo tudi redne dividende.

Delniška družba je nastala v Angliji kot odgovor na dva podjetniška problema: kapital in menedžment. Da bi lahko financirali precej drage in tvegane posle v oddaljenih krajih, so potrebovali veliko kapitala. Delniška družba je omogočila, da so zbrali dovolj kapitala od širokega kroga investorjev. Poleg tega se je pojavila potreba po poslovodnem osebju, ki bi vodilo posle v imenu delničarjev in pravično razdelilo dobiček (Baladouni, 1983, str. 64–65).

To je bil čas prvih **bančnikov** (*Goldsmith bankers*) in kovance so zamenjali splošno sprejemljivi bankovci. Kot delniška družba je bila tedaj ustanovljena Banka Anglije, pa tudi prva trgovska banka. Industrijske proizvodnje še ni bilo. Uveljavljen je bil sistem "**putting-out**". V tem sistemu je dal trgovec surovine in material večjemu številu samozaposlenih obrtnikov, da so naredili izdelek. Obrtniki so bili plačani po učinku, trgovec pa je njihove izdelke prodal na trgu. Računovodski sistem je bil potreben za zagotovilo, da je bilo število narejenih izdelkov približno tako, kot je bilo teoretično mogoče (da si delavec ni zadržal delodajalčevih dobrin). Za trgovca tak sistem ni bil učinkovit, saj so decentralizirane operacije onemogočale nadzor nad količino in kakovostjo izdelkov. Obrtniki so delali v svojem tempu, višje plačilo po učinku jih ni zmeraj motiviralo, da bi naredili več. Zato je sistem dajanja dela zunanjim sodelavcem v 18. stoletju zamenjal tovarniški sistem proizvodnje.

2.2.1 RAČUNOVODSKE METODE IN SISTEMI

Do konca tega razmeroma mirnega obdobja, to je do začetka industrijske revolucije (približno do leta 1750), so v Angliji uporabljali različne računovodske sisteme. V kmetijskem sektorju, na tradicionalnih posestvih in v starejših inštitucijah so še vedno uporabljali **sistem zaračunaj-razbremeni**, ki je ostal še iz veleposestniškega družbenega sistema. Trgovci so sprva uporabljali **enostavno knjigovodstvo**, ko so se pojavile prve tiskane knjige o dvostavnem knjigovodstvu (v 16. stoletju), pa so vpeljali **dvostavno knjigovodstvo** ali "italijansko metodo" knjigovodstva, pogosto brez pravih zaključnih knjižb in ne da bi znali prav ugotavljati prihodek. Nobeden izmed teh prijemov ni bil zadovoljiv, ko so se začele industrijske dejavnosti velikega obsega. Prav tako ti sistemi niso zadoščali za priskrbo kapitala in ob ločitvi funkcij lastništva in odločanja (Mathews, Perera, 1991, str. 14).

Z ustanovitvijo prvih poslovnih družb se je pojavila potreba po izračunu izplačljivih dividend, saj je pri skupnem poslovnem podvigu sodelovalo več investorjev. Ena izmed prvih poslovnih družb je bila trgovska družba *East India Company* ali Vzhodnoindijska družba. V njenem računovodstvu so namenjali pozornost predvsem evidentiranju vseh stroškov (blaga, konstrukcije ladij, hrane in splošnih stroškov) poslovnega podviga oziroma potovanja. Vodenje natančnih računov za vsak posamezen artikel je bil prvi cilj računovodje. Pri tem cilju je bilo pomembno tudi ugotavljanje identitete ob vsakem trenutku za vsak posamezen artikel. Drugi cilj računovodenja je bila klasifikacija. Prvotne računovodske podatke so razvrstili tako, da bi dobili uporabnejše informacije o dejavnostih družbe. Tretji cilj pa je bilo

povzemanje računovodskih informacij, kadar koli je bilo to potrebno. Krajši povzetki so bili pripravljene tako za del dejavnosti kot tudi za celotno družbo (Baladouni, 1983, str. 63–80).

V drugi polovici 17. stoletja je postala Anglija politično in finančno stabilna. Ustanovljenih je bilo več delniških družb, med katerimi je večina dobila kraljevo pooblastilo za delovanje ali *Royal Charter*. To je družbam prineslo neke prednosti, vendar tudi pogoje, med drugimi tudi glede računovodstva; zapisani so bili v dokumentu družbe. Po računovodskih določilih je bilo obvezno letno ali polletno poročanje delničarjem, in sicer tako, da so delničarjem dovolili vpogled v knjige računov ali pa so smeli pregledati bilanco stanja ob glavnem letnem srečanju. Ob tem se je, kar je zadevalo finančne in poslovne dejavnosti, vendarle ohranjala neka **skrivnostnost**, zato so bila finančna poročila manj zanesljiva kot merilo gospodarske uspešnosti družbe. Včasih so dokumenti družbe vsebovali določilo, da so dividende plačljive le iz dobička in ne iz kapitala. Podrobnejših pravil glede računovodskih metod in oblik vodenja poslovnih knjig pa ni bilo (Napier, 1995, str. 61–62).

Pred industrijsko revolucijo so mnoge poslovne dejavnosti opravljali krajevno, na manjšem območju, to pa je olajšalo občasno meritev vrednosti sredstev. Tehnologija, kakršno poznamo danes, je bila minimalna, in sredstva, ki so obsegala premoženje ekonomske enote, je bilo razmeroma preprosto vrednotiti. Tudi poslovne dejavnosti v svetovni trgovini so bile zasnovane tako, da so ustvarjale malo težav pri vrednotenju. Skupni podvigi so bili v navadi in organizirani ob omejenih dejavnostih v omejenih časovnih presledkih.

Računovodstvo se je uporabljalo predvsem za **posamezne posle** ali podvige. Ta sistem, ki se je začel v 15. stoletju, so številni trgovci in podjetja uveljavljali različno, glede na svoje zmogljivosti in posebne probleme. Poglavitni namen družb (npr. Vzhodnoindijske družbe) pri računovodstvu je bil **vzdrževati natančno evidenco poslovnih dejavnosti**. Sočasno so izračunali dobiček ali izgubo družbe pri posameznem poslu. Ker so v tem zgodnjem modernem obdobju trgovci in podjetja pri njihovih poslovnih odločitvah mislili predvsem na prispevek za kritje, jih je zanimal izračun kosmatega dobička, neto dobiček ni bil pomemben. Dobička ali izgube niso izračunavali redno, temveč ko je bilo potrebno (Baladouni, 1983, str. 63–80).

V Ameriki je bila menjava v 17. in 18. stoletju večinoma nedenarna, menjavali so blago za blago (barter). Trgovci so blago prodajali na up ali kredit. Knjigovodstvo je bilo prilagojeno razmeram nedenarne menjave in kreditne prodaje. V ta knjigovodski sistem je sodil knjigovodski dnevnik, v katerega so z zapisovanjem evidentirali kreditne transakcije. Pozneje so te vpise vknjižili v kombinirano glavno knjigo terjatev in obveznosti. Glavna knjiga je uporabljala elemente dvostavnega knjigovodskega sistema: terjatve do kupcev so knjižili v breme, plačila pa v dobro. V prodajalčevih knjigah so bile knjižbe v dobro in v breme pravilne. Toda sistem je bil nepopoln, ker druga sredstva in obveznosti ter lastniški kapital niso bili dokumentirani in ker niso poskušali akumulirati prihodkov in odhodkov. Ko so pri trgovanju začeli uporabljati gotovino, je ta sistem počasi zamenjal sistem dvostavnega knjigovodstva (Flesher, 1979, str. 83).

2.3 ***OBDOBJE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE***

Družbene in ekonomske spremembe v obdobju približno od 1750 do 1900 so bile tako razsežne, da se zanj uporablja izraz industrijska revolucija. V tem času se je Anglija iz zelene in prijazne dežele spremenila v “temno vražjo tovarno”, izumili so močne stroje, zrasle so tovarne in mesta, lastništvo so ločili od upravljanja, pojavile so se številne industrijske in trgovske dejavnosti. Vse te spremembe so temeljito vplivale na računovodstvo, posebno pri razvoju sistemov evidentiranja, merjenja in razkritij za obvladovanje tovarn in železnic, s kopičenjem delovne sile in kapitala, nastajanjem novih pojmov produkcije, lastništva in upravljanja ter amortizacije (Mathews, Perera, 1991, str. 15).

Konec 18. stoletja so sprejeli novo načelo glede poslovanja, ki je zamenjalo merkantilizem, in sicer: Gospodarsko pobudo naj dajo posamezniki in ne vlada. Težko je reči, kdaj se je pojavil **kapitalizem** in kdaj se je začela industrijska revolucija, toda zdi se pravilna domneva, da se je to zgodilo sredi 18. stoletja. Vernon Kam misli ob uporabi besede kapitalizem na gospodarski sistem, katerega poglobitna značilnost je trg, ki je samouravnavalen s cenovnim mehanizmom ponudbe in povpraševanja. Po Sombartu pa sta poglobitni značilnosti kapitalizma doseganje dobička in ekonomska racionalnost. Po njegovem mnenju ima dvostavno knjigovodstvo iste korenine kot kapitalizem⁸ (Kam, 1990, str. 23).

Sistem “*putting-out*” iz trgovčevega zornega kota ni bil učinkovit, saj so decentralizirane operacije onemogočale nadzor nad količino in kakovostjo izdelkov. Nadzor nad proizvodnjo naj bi omogočila centralizacija operacij, in tako so nastale **tovarne**. Trgovec je postal delodajalec najetih delavcev, od katerih se je zahtevalo, da proizvedejo določeno količino kakovostnih dobrin. Ponudba delovne sile in nove tehnike pogonske moči, sprva z uporabo moči vode in pare, so omogočale tovarniškimi sistemom proizvodnjo velikanskih količin razmeroma standardiziranih dobrin, za katere so lahko ponudili nižjo ceno kot za dobrine ročne obrtniške izdelave. V začetku 19. stoletja namreč ustanovitev podjetja še ni bila tako lahka in poceni, kakor je dandanes v zahodnih družbah. V tistem času so delniške družbe v Angliji obstajale, a so za svojo ustanovitev potrebovale kraljevo pooblastilo ali listino parlamenta. Za velika vlaganja v infrastrukturo (ceste, prekopi) in kmetijstvo je bilo treba pridobiti soglasje parlamenta, v trgovskih in industrijskih dejavnostih pa so le malokdaj zbrali velike količine kapitala. Zato so prve tovarne v obdobju industrijske revolucije po navadi financirali industrijalci in njihove družine s svojimi prihranki. V teh podjetjih so pogosto vodili poslovne knjige za izračunavanje dobička, da so ga lahko razdelili med več partnerjev. Med industrijsko revolucijo, ko je bilo treba zbirati velike vsote kapitala za železnice in gradnjo kanalov, so se začeli investitorji zavzemati za lažje oblikovanje podjetij. Za to so poskrbeli z vrsto zakonov o družbah med letoma 1844 in 1862, in tako so nastali temeljni računovodstva, kakršno poznamo danes. Posebno pomembni so bili predvsem tisti, ki so se

⁸ Sombart je v svoji knjigi *Der Moderne Kapitalismus* dejal, da si kapitalizma ni mogoče predstavljati brez dvostavnega knjigovodstva: ta dva pojavi sta tesno povezana oblikovno in vsebinsko. Ne moremo reči, ali je kapitalizem ustvaril dvostavno knjigovodstvo kot orodje pri svojem razvoju ali pa je mogoče nasprotno dvostavno knjigovodstvo ustvarilo kapitalizem” (Kam, 1990, str. 23).

nanašali na gospodarske družbe in stečaj⁹. Ni presenetljivo, da je bilo v tem obdobju ustanovljeno prvo računovodsko podjetje.

Parker (Parker, 1986, str. 5–12) meni, da so bili za razvoj računovodstva pomembni štirje vidiki angleškega gospodarstva v 19. stoletju:

1. **rast organizacij velikega obsega:** železnice so bile prvi primerki kapitalističnega svobodnega podjetništva v velikem obsegu v Angliji 19. stoletja;
2. **razvoj družb z omejeno odgovornostjo:** gospodarska zakonodaja je zelo vplivala na računovodsko prakso v Veliki Britaniji. Bistvo sodobnega gospodarskega prava je, da družbi z registracijo pri državnem telesu zagotavlja pravice poslovnega telesa, neomejeno delovanje in omejeno odgovornost;
3. **visoka stopnja plačilne nesposobnosti:** angleško gospodarstvo v 19. stoletju je bilo poleg gospodarske rasti zaznamovano tudi s ponavljajočimi se finančnimi krizami in s številnimi primeri plačilne nesposobnosti;
4. **vpeljavo obdavčevanja dobička:** davek od dobička je bil prvič vpeljan v Angliji leta 1799 kot pomoč pri financiranju vojne proti Napoleonu. Do leta 1842 je bil dvakrat odpravljen in znova vpeljan, od tega leta pa je v veljavi še danes.

V Združenih državah Amerike je do sredine 19. stoletja prevladovalo kmetijsko gospodarstvo. Na jugu so bile po večini velike plantaže, na severu pa sta bili razširjeni predvsem živinoreja in trgovina s kmetijskimi pridelki. Sever in jug Združenih držav Amerike sta se razlikovala tudi po miselnosti. Na Jugu je gospodarstvo temeljilo na suženjstvu in posledica tega je bila državljanska vojna v letih od 1861 do 1865. Državljska vojna se je končala z zmago Severa in to je pomenilo konec močnega plantažnega gospodarstva na Jugu. Širila se je **industrializacija**, ki se je začela v 18. stoletju v Veliki Britaniji. Na milijone ljudi je dobilo nove možnosti. V Ameriko se je preseljevalo zlasti prebivalstvo iz Evrope, predvsem zaradi slabih življenjskih razmer in gospodarskih težav. Na zahodno obalo so se začeli preseljevati zaradi nove čezcelinske železnice ter znane kalifornijske zlate mrzlice leta 1848. Čez lužo so hitro prinesli tehnologijo in znanje, vendar je bila v tem obdobju Anglija še veliko pred

⁹ Kot začetek zakona o družbah šteje zakon "mehurčka" (angl. *Bubble Act*) iz leta 1719, ki je razglasil vse neregistrirane družbe (brez kraljevega pooblastila ali listine parlamenta) za navadno nadlogo. Preklcan je bil leta 1825, ker se je izkazalo, da z njim ni mogoče nadzirati rasti delniških družb. Te organizacije so bile neregistrirane in sestavljene iz več posameznikov. Zato oseba, ki je z njimi poslovala, ni vedela, s kom je sklenjena pogodba oziroma koga naj toži ob nesoglasju. Delni poskus za obvladovanje tega položaja je pomenilo kraljevo pooblastilo leta 1834, da smejo družbe tožiti in biti tožene, čeprav ostanejo neregistrirane. Moderna zgodovina gospodarske zakonodaje se je začela s prvim zakonom o delniških družbah leta 1844, ki je določal, da je večina družb lahko ustanovljena brez kraljevega pooblastila ali listine parlamenta. Vendar pa je tudi določal pravilno vodenje računov, uravnoteženje poslovnih knjig, pripravo in pregled bilance stanja, revizijsko poročilo in dajanje le-tega skupaj z bilanco stanja delničarjem pred njihovim letnim sestankom. Ta zakon je tako priskrbel pravni obstoj delniških družb, načelo omejene odgovornosti pa je bilo dodano z zakonom leta 1855. Oba pojma (delniške družbe in omejene odgovornosti) sta bila združena z zakonom leta 1862, ki je prepovedoval poslovna združenja več kot dvajsetim ljudem, razen če so se registrirali kot družba, prezrl pa je napotke za predstavitev in revizijo poslovnih knjig. Zakon iz leta 1879 je določal revizijo poslovnih knjig bank in potrditev, da so bilance stanja resnične in točne. Zakon je leta 1900 obnovil ukrepe iz leta 1844 v zvezi z revizijo poslovnih knjig družbe. Drugo najpomembnejše področje zakonodajnih dejavnosti, ki so vplivale na računovodstvo, se nanaša na stečaj. Spremembe so se zgodile v daljšem obdobju in sicer iz sistema, ki je dovoljeval zapor za dolžnike, v sistem, ki je omogočal poravnavo obveznosti dolžnikov s pravnim procesom. Leta 1813 so plačilno nesposobne postavili na sodišče, na katerem so upniki iskali poravnavo dolga. Leta 1825 je zakon dolžniku omogočal, da sproži stečajni postopek. Leta 1832 so oblikovali sistem določenih uradnikov, ki naj bi sodelovali s stečajnimi upravitelji pri razmestitvi stečajnega premoženja. Zakon iz leta 1838 je dolžnikom dovoljeval, da so se ognili zaporu, če so predali vse svoje premoženje. Zakon iz leta 1869 je preklcal vso dotlej veljavno zakonodajo in zbral zakonske predpise v obliki, v kakršni so večinoma še danes (Mathews, Perera, 1991, str. 18).

Združenimi državami Amerike na vseh področjih, tudi v računovodstvu. To pa ni več veljalo v 20. stoletju.

2.3.1 FINANČNO IN STROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO V OBDOBJU 1750–1900

Spremenjene ekonomske in družbene razmere po 1750 so povzročile veliko nezadovoljstvo z nekaterimi vidiki trgovskega dvostavnega knjigovodstva, poleg tega pa so skoraj povsem izginili drugi sistemi (sistem zaračunaj-razbremenj). Ob spremenjenih razmerah so se povečale potrebe po **večjem obsegu sredstev** in **večjem številu delavcev** v tovarnah, ko so začeli uporabljati paro in druge energetske vire pri proizvodnji standardiziranih izdelkov v velikem obsegu. Večji obseg sredstev je povzročil težave povezane z **amortizacijo, stalnimi stroški** in **njihovim razporejanjem na proizvode in storitve**, težave s **proizvodnjo dobrin za prodajo neznanemu kupcu** ter posledično tudi probleme, ki so nastajali **zaradi stroškov zalog** in pri **določanju cen**. Ker se je število delavcev povečevalo, jih je bilo treba ustrezno voditi, določati njihove **plače, nadure, nagrade...** Teh problemov v obrtniški industriji, ko so lastniki sami vodili posle, še niso poznali. Industrijska revolucija in graditev železnic sta spodbudili misel o konceptu amortizacije, saj so v poslovanju postala pomembna dolgoročna sredstva. Razlikovanje med vloženim kapitalom in njegovo donosnostjo je postalo pomembno, ko so družbe začele plačevati investitorjem dividende. Kjer amortizacija ni bila upoštevana, so bili stroški podcenjeni, dobički preveliki in dividende plačane iz kapitala (Mathews, Perera, 1991, str. 15–20). Nastalo je veliko **prevar, zlorab**, in ker ni bilo računovodskih standardov, so bili investitorji pogosto zavedeni. Obdavčevanje poslovanja je povzročilo razpravo o tem, kaj naj bi bilo vključeno v prihodek ter povzročilo, da je veliko podjetij vpeljalo računovodske evidence. Koncentracija opreme je prinesla težave z amortizacijo, poleg tega pa so narasli stalni stroški (v primerjavi s spremenljivimi stroški, kot npr. stroški dela in materiala). Skratka, težave so nastale s pokrivanjem in razporejanjem posrednih stroškov. Ena od možnosti za zmanjšanje negativnega vpliva posrednih stroškov na uspešnost podjetja je povečanje števila proizvodov (amortizacijo in posredne stroške razporedimo na večje število proizvedenih enot). Toda ta možnost prinaša novo paleto problemov, saj povečani izložek skoraj gotovo pomeni proizvodnjo končnega proizvoda na zalogo. Zaradi tega se povečajo stroški skladiščenja in drugi stroški zalog, ti pa zahtevajo evidentiranje in računovodski sistem, primeren novi organiziranosti podjetja (Mathews, Perera, 1991, str. 7). Podjetniki britanske industrijske revolucije (v nadaljevanju BIR) so razvili normative kot pomoč podjetjem pri odločanju glede surovin, različnih možnosti transporta, tehnoloških pričakovanj in pri kontroli različnih vidikov poslovanja. Na kalkulacije stroškov in določanje cen so vplivali normativi izmeta, prenosne cene in dodelitev splošnih stroškov stroškovnim nosilcem (Fleischman, Tyson, 1998, str. 92–120). V Združenih državah Amerike pa so npr. v predilnici bombaža Lowell razporedili stroške na proizvode in proizvodne linije za olajšanje odločitev o izdelavi ali nakupu, določanju cen in lokaciji tovarne. V Springfieldski orožarni pa so bili podatki o proizvodnih stroških uporabljeni predvsem za ugotavljanje ciljnih cen, s katerimi so konkurirali zasebnim izvajalcem pri pridobivanju javnih naročil (Fleischman, Tyson, 1997, str. 365–380).

V tovarnah je bilo več delavcev, zato so potrebovali sistem izplačevanja plač, nadur, bonusov in delnih plačil delavcem, voditi pa je bilo treba tudi številne zaposlene v novih industrijskih dejavnostih. Nekdaj je bilo v besedilih stroškovnega računovodstva namenjeno veliko prostora razvoju sistema, ki bi zagotavljal nadziranje plač in drugih izplačil. Ti sistemi so sodili v računovodsko funkcijo in jih pred industrijsko revolucijo ni bilo (Mathews, Perera, 1991, str. 17). V številnih podjetjih BIR so zbirali podatke za statistiko, in tako spremljali uspešnost delavcev. Računovodski sistemi so zbrali dovolj podatkov uporabnih za **kontrola delavcev**, vendar ni dokazov, da bi bilo s to statistiko kar koli narejeno. Enako je mogoče sklepati na splošno tudi za odgovornost vodstva. Podjetniki BIR so si pri **odločanju** pomagali z različnimi računovodskimi tehnikami. Delavce in poslovodstvo so začeli najprej nadzirati v Združenih državah Amerike (Fleischman, Tyson, 1998, str. 92–120). V že omenjeni orožarni in predilnici so npr. spremljali delovne postopke in dosegali učinkovitost po večini s plačilom po učinku (akordne postavke), ki je bilo primerno delavčevi spretnosti. Računovodske kontrole v obliki primerjav dejanskih in standardnih stroškov dela niso uporabljali.

V industrijski proizvodnji informacija o strošku dela na enoto ni bila več na voljo (prej je bila to tržna cena obrtnika za en proizvod, saj je bil obrtnik plačan po učinku). Zaradi novih pogojev poslovanja letno izračunavanje in vrednotenje sredstev nista več zadoščala. Poslovne dejavnosti so postale bolj zapletene, da bi postale preglednejše, je vodstvo moralo dobiti informacije o njih večkrat, ne le enkrat na leto. Proizvajalne dejavnosti so naraščale in od računovodstva se je pričakovalo, da bo priskrbelo informacije, ki bi pomagale pri nadziranju stroškov na eni in določanju cen na drugi strani. Iz teh potreb se je rodil pojem **stroškovno računovodstvo**. Postopno je osrednja točka računovodstva postala strošek sredstev, in ne njihova vrednost. Stroškovno računovodstvo na podlagi dvostavnega knjigovodstva je bilo zmožno priskrbeti podatke o stroških delavcev in drugih proizvodnih stroških, hkrati pa tudi informacije o stroških, potrebne za nadziranje operativnih nalog in povečanje učinkovitosti v proizvodnem procesu (Kam, 1990, str. 27–28).

Hkrati z naraščanjem industrijske dejavnosti se je povečevala potreba poslovnih enot po sredstvih. Oblika delniške družbe je cvetela in investitorjev, ki so se vedno bolj oddaljevali od poslovanja enote, je bilo vedno več. Investitorji so tako potrebovali čim boljše informacije o poslovanju enote. Spoznavali so, da računovodska disciplina ustreza **zagotavljanju informacij**, potrebnih pri **odločanju** o investiranju kapitala, ter zagotavljanju informacij, ki so bile v **pomoč poslovodstvu**. Vzporedno s tem spreminjajočim se pogledom na računovodstvo se je pojavila potreba po zagotovilu, da so informacije, ki jih daje računovodstvo, **poštene, nepristranske in zanesljive**. Poleg stroškovnega računovodstva sta se torej v tem obdobju razvila tudi **finančno računovodstvo** in **poročanje**. V finančnem računovodstvu ni bil več poudarek na lastništvu, temveč na pravni abstrakciji – posamezni poslovni enoti. Treba je bilo stalno poročati o finančnem stanju lastnikom in izračunati dobiček za izplačilo dividend lastnikom. Dobiček je bil tudi merilo uspešnosti poslovodstva. Osrednja točka finančnega računovodstva je namesto finančnega stanja (s poročanjem določenim predstavnikom oblasti) postala dobičkonosnost (računovodska abstrakcija), glavni računovodski izkaz pa **bilanca uspeha** (po novih SRS **izkaz poslovnega izida**).

Računovodske tehnike so iz vrednotenja ekonomskih pojavov prešle na usklajevanje zbranih podatkov. Podatke, zbrane s sistemom stroškovnega računovodstva, so postopno uvrstili v zunanje finančno poročanje. Računovodje in strokovna telesa so slabe in nedosledne začetne metode alokacije stroškov s strokovnim razvojem računovodstva ob kritikah in razpravah postopno izboljševali in standardizirali v sodobno obliko.

Sredi 19. stoletja so prvič spoznali, da je treba računovodsko stroko organizirati; industrializacija, poslovodske potrebe po informacijah, neuspehi gospodarskih družb, zakonska določila, redno poročanje in revizijske zahteve – vse je to potrebo še povečevalo. Proces profesionalizacije je vplival na veliko poklicev, in kar zadeva računovodstvo so ga strogo nadzorovale posebne organizacije. Vanje so smeli vstopati večinoma le dobro izobraženi in bogati; usposobljenost je bila odvisna od kombinacije šolanja in preskusov pod pokroviteljstvom članov organizacije. Zakonitost poklica je bila določena s pridobitvijo kraljevega pooblastila (*Royal Charter*), uporabo naslovov CA (*Certified Accountant* – pooblaščen računovodja) in CPA (*Certified Public Accountant* – pooblaščen javni računovodja) ter omejitvami glede vrst dela, ki so jih lahko opravljali člani teh organizacij. Nadzor nad računovodskim znanjem je bil dosežen z združevanjem izobraževanja in praktičnega dela ter z ukrepom preverjanja praktične usposobljenosti. Področja na katerih so v začetku delali računovodje, so bila močno pod vplivom ustaljenih navad – torej so se nanašala predvsem na evidentiranje poslovnih dejavnosti za lastnike in poslovodstvo z diskretnostjo dokumentiranih informacij vred. **Delitev lastništva in odločanja** v družbah je zahtevala tudi pregledovanje računov. Zgodnje revizije so bile revizije knjigovodstva, ki so zagotavljale usklajenost bilance stanja s pripadajočimi evidencami ter skušale z razkrivanjem knjigovodskih dejanj razkriti prevare in napake (Bloom, Elgers, 1995, str. 69–72).

2.4 DVAJSETO STOLETJE

Prvo polovico 20. stoletja sta zaznamovali predvsem dve svetovni vojni in velika gospodarska kriza v tridesetih letih. Industrija je dokončno prevladala nad kmetijstvom. V prvih dveh desetletjih 20. stoletja sta za Združene države Amerike značilna predvsem prevladujoča vloga korporacij in naraščajoče število delničarjev. Razpršenost kapitala je poslovodstvom omogočala popoln nadzor nad obliko in vsebino računovodskih razkritij, zato so se začele pojavljati zahteve po večjem zavarovanju investitorjev. Po prvi svetovni vojni so postale Združene države Amerike vodilne proizvajalke dobrin za množično porabo in vodilne upnice Evrope, ki jo je opustošila vojna. Hitro so se razvijale, imele so močno industrijsko podlago, ki se je čedalje bolj širila, primerno oskrbovala njihove potrebe ter omogočala tekmovanje na svetovnih trgih. V obdobju razvoja in razcveta pa so Združene države Amerike vpeljale prohibicijo in ta se je končala z največjo gospodarsko krizo. Leta 1929 je prišlo do borznega zloma in gospodarska kriza je trajala vse do konca druge svetovne vojne, ko so Združene države Amerike postale gospodarska velesila. Ker niso neposredno sodelovale v vojni, je njihovo gospodarstvo lahko cvetelo tudi na račun dobav v države, ki so se vojskovale. Tako so prevzele vodilno vlogo na številnih področjih, tudi v računovodstvu. Za drugo polovico dvajsetega stoletja je značilen izjemen tehnološki napredek, predvsem razvoj informacijske tehnologije, ter globalizacija. Stroji so povsem nadomestili ročno delo. Prvi osebni računalnik

je bil na voljo leta 1976, konec 20. stoletja pa se je po svetovnem spletu pogovarjal že ves svet. Tako so postale dežele na drugem koncu sveta bližje, konkurenca se je povečala in družba se je začela spreminjati iz industrijske v informacijsko.

Za razvoj anglosaškega računovodstva v 20. stoletju je značilen (Mathews, Perera, 1991, str. 22–36):

- velik gospodarski in politični vpliv Združenih držav Amerike,
- razvoj akademske veje računovodstva s sodelovanjem univerz in strokovnih teles,
- oblikovanje računovodskih standardov ali nastajanje splošne teorije računovodstva z začetkom v dvajsetih in tridesetih letih,
- poskusi uporabe znanstvenih metod v računovodstvu,
- prizadevanje za oblikovanje podrobnih predpisov in standardov, sprva na prostovoljni podlagi in pozneje po strokovnih predpisih.

Številne družbene spremembe v 20. stoletju so ustvarile razmere, ki so zahtevale spremembe v računovodskih sistemih in poročanju zunanjim uporabnikom. Poslovodno računovodstvo je postalo naprednejše, da je lahko zadostilo potrebam posloводства; pri odločanju so upoštevali vedno več spremenljivk, npr. tudi družbene posledice mogočih sprejetih odločitev. Poročanje zunanjim uporabnikom je postalo bolj zapleteno, izražalo je zaznane potrebe investitorjev in izpolnjevalo zahteve zakonodajnih teles po spremljanju in nadziranju poslovanja organizacij. Zaradi razširjene zakonodaje in povečane zahtevnosti računovodskih standardov je postalo okolje sodobnih računovodij veliko bolj nadzirano; na voljo je bilo manj možnosti, spoprijemati so se morali z vse več problemi. Vpletenost države in oblikovanje standardov sta povzročila, da se je pritisk na računovodsko prakso v številnih državah, ki so se do takrat zanašale na notranje postavljanje pravil in nadzornih dejavnosti, še povečal.

2.4.1 ZUNANJE RAČUNOVODSTVO V 20. STOLETJU

Do velike gospodarske krize leta 1929 so podjetja prosto izbirala rešitve v finančnem računovodstvu. Ameriški predpisi iz tega obdobja so od podjetij zahtevali le skromno in površno prikazovanje računovodskih informacij. Tudi v Veliki Britaniji niso imeli določil glede oblike in vsebine bilance stanja. V tem času je zelo primanjkovalo informacij za zunanje poročanje, računovodski izkazi pa po večini niso bili primerljivi. Podatki v njih so bili pogosto prirejeni in so prikazovali finančni položaj podjetij v zelo lepi luči. V **obdobju prispevka poslovodstev**¹⁰ so pripravljali računovodske izkaze tako, kot si je želelo poslovodstvo ali tako, kot je bil računovodja vaje. Raziskovalci so le opazovali praktično delo računovodij, saj še ni bilo priporočil, ki bi nakazovala, kako bi le-ti morali delati. V Združenih državah Amerike so se računovodje izobraževali na univerzah, v Veliki Britaniji pa predvsem po vajenskem sistemu. Za **obdobje prispevka institucij** (1933–1959) sta bila značilna ustanavljanje in rast institucij, pomembnih za razvoj računovodskih načel (Gojkovič, 2001, str. 52). Zaradi prevelikega vpliva poslovodstev v preteklosti in s tem povezanimi

¹⁰ V letih od 1900 do 1933 je razpršenost kapitala poslovodstvom omogočala popoln nadzor nad obliko in vsebino računovodskih razkritij (Gojkovič, 2001, str. 52).

olepšanimi računovodskimi izkazi je bilo vedno več zahtev po standardizaciji računovodskih poročil in večji stopnji razkritja. V državah, ki so privzele britansko-ameriški model finančnega računovodstva, so ustanavljali združenja poklicnih računovodij. Tako je v Združenih državah Amerike nastalo združenje pooblaščenih javnih računovodij (angl. *certified public accountants*), v Veliki Britaniji in Kanadi pa združenji pooblaščenih računovodij (angl. *chartered accountants*). Namen teh združenj je bil razširiti uporabo splošno sprejetih računovodskih načel (angl. *generally accepted accounting principles*, v nadaljevanju GAAP). V Združenih državah Amerike je to nalogo prevzela Komisija za vrednostne papirje (*Securities and Exchange Commission – SEC*), vladna agencija za nadzorovanje trga vrednostnih papirjev. V Veliki Britaniji in Kanadi je potekal ta proces bolj posredno in počasneje. Zahteve glede zunanjega poročanja so postajale čedalje določnejše in sčasoma so začeli oblikovati standarde, potrebne za zunanje poročanje. V Združenih državah Amerike sprejema te standarde Odbor za standarde finančnega računovodstva (*Financial Accounting Standards Board – FASB*), ki je bil ustanovljen leta 1973. V Veliki Britaniji na oblikovanje standardov zelo močno vpliva zasebni sektor. Standardi sicer postavljajo načelna pravila ravnanja, vendar pa urejajo nekatera vprašanja zelo podrobno. V Združenih državah Amerike je vpliv zasebnega sektorja na oblikovanje finančno-računovodskih standardov sicer velik, vendar ne kaže zanemariti tudi vloge SEC. Oblikovanje posameznih standardov je praviloma dolgotrajno. Poleg splošnih usmeritev ponujajo ti standardi tudi navodila za izpeljavo (Milost, 1995, str. 90). **Obdobje prispevka stroke** (1959–1973) označuje ustanovitev Odbora za računovodska načela (*Accounting Principles Board – APB*) in njegovih Računovodskih raziskovalnih biltenov (*Accounting Research Bulletins – ARB*), katerih poslanstvo je bila predvsem pospešitev priprave US GAAP v pisni obliki. Za **obdobje politizacije**, začelo se je leta 1973, ko je bil ustanovljen FASB, je značilno, da so omejitve, ki so zavirale oblikovanje enotne računovodske teorije, povzročile, da se je oblikovanje standardov spolitiziralo (Gojkovič, 2001, str. 52–53).

2.4.2 NOTRANJE RAČUNOVODSTVO V 20. STOLETJU

Notranje oziroma poslovodno računovodstvo je usmerjeno v notranjost podjetja in ga ne zanimajo poslovna razmerja z okoljem, to je s poslovnimi partnerji, z državo in drugimi v okolju. Spremlja in proučuje le stanje in gibanje premoženja, prvin, stroškov, učinkov in notranje poslovne uspešnosti. Pravimo tudi, da poslovodno računovodstvo oskrbuje z informacijami notranje odločitvene ravni (Koletnik, 1993, str. 88).

Za pojav poslovodnega računovodstva po koncu druge svetovne vojne navajajo zgodovinarji več razlogov. Johnson (1980, str. 16–18) npr. opaža, da se je po drugi svetovni vojni v Združenih državah Amerike razvilo precej novih oblik organiziranja dejavnosti, npr. pojav multinacionalnih podjetij, konglomeratov ipd. Nove oblike so sprožile nove potrebe v računovodski funkciji podjetja, npr. začeli so meriti uspešnost posameznih oddelkov in določati cene vmesnih izdelkov. Te informacijske zahteve so vodile v razvoj poslovodnega računovodstva, ki zajema več kot le ozko stroškovno področje. V tem času so nastajala storitvena podjetja, zato je bilo treba tradicionalne stroškovne koncepte in tehnike prirediti tako, da so postali primerni za proizvodne procese. Tudi nove oblike financiranja in

tehnološke spremembe so povzročile, da izraz stroškovno računovodstvo ni bil več primeren za opis računovodske funkcije znotraj podjetja.

Shillinglaw (1980, str. 5–8) opredeljuje **tri stopnje v razvoju poslovnega računovodstva**:

1. **Stopnja znanstvenega menedžmenta**; pri tej je bistvena pozornost namenjena določanju stroškov izdelka (glede na porabo), ki temelji na dejanski porabi ter na kontroli neposrednih stroškov materiala in dela (to se je pozneje razvilo v standardne stroške). Vse novosti na stopnji znanstvenega menedžmenta so bile posledica ugotovitev iz prakse, ki pomenijo podlago za poslovno računovodstvo. Za začetne sisteme poslovnega računovodstva je bila značilna povezava določanja stroškov s finančnim poročanjem, in ne s potrebami doseganja ciljev podjetja. Pri določanju stroškov je bil poglavitni cilj, da se skupni proizvodni stroški razdelijo na stroške prodanih izdelkov in stroške izdelkov na zalogi. To prepričanje, da se ugotavljajo "resnični" stroški, naj bi prevladovalo do sredine 20. stoletja. Razvoj poslovnega računovodstva v podjetjih je bil posledica specifičnih potreb posameznega podjetja. Praksa je bila temelj za razvoj poslovnega računovodstva.
2. **Stopnja nadzora menedžmenta** pomeni nadgradnjo prve stopnje razvoja poslovnega računovodstva. Nadgradnja zajema koncepte iz drugih teoretičnih disciplin, npr. iz ekonomije, matematike, sociologije, psihologije. Za poslovno računovodstvo je značilen odmik od proizvodnje k upravi, od nižjih k višjim ravnam sprejemanja odločitev. V letih 1950–1960 so računovodske informacije za notranje uporabnike začele postajati pomembnejše, in sicer neodvisno od finančnega poročanja (za zunanje uporabnike). Veliko so uporabljali koncepte določanja stroškov dejanske porabe, to pa lahko pomeni zavajanje in sprejemanje napačnih poslovnih odločitev. Postopno so začeli uporabljati sistem določanja relevantnih stroškov. Za to stopnjo je značilno usmerjanje k uporabnikom računovodskih informacij in postavljanje sistema poslovnega računovodstva kot podpornega sistema pri sprejemanju odločitev.
3. **Stopnja odkritega nadzora** je posledica večjega poseganja od zunaj v notranje procese podjetja, tako posega države kot tudi različnih interesnih skupin. Na tej stopnji je v ospredju preučevanje razvoja podjetja in njegovega obsega ter doseganje ciljev podjetja (Shillinglaw, 1980, str. 5–8).

V Združenih državah Amerike so najprej vpeljali zožene metode vrednotenja učinkov in novejša sistema obračunavanja poslovanja. Razlogi za to so predvsem v širšem in ekonomsko razvitejšem ameriškem trgu, ki zahteva od podjetja večjo prožnost (konkurenčnost) in boljše informacijsko podporo, torej tudi večjo notranjo vlogo računovodstva kot službe za upravljanje. Zato se je tam najprej uveljavilo upravljalno (poslovno) računovodstvo. Pri razvoju poslovnega računovodstva na anglosaškem območju so imeli vodilno vlogo ameriški računovodski teoretiki in praktiki ter njihove strokovne organizacije (predvsem *American Accounting Association*, *National Association of Cost Accountants* in druge). Računovodstvo se je že zgodaj razdelilo na administrativno (zunanje) in poslovnopolitično (notranje). Prvo je namenjeno lastnikom in zunanjim uporabnikom, drugo pa notranjim odločitvenim potrebam. V ameriški poslovni praksi so že od začetka vpeljevanja stroškovnega

računovodstva zelo poudarjali praktičnost sistemov in metod spremljanja in proučevanja stroškov in notranjega uspeha. Ameriški razvojniki so si prizadevali ponuditi poslovodstvu predvsem take računovodske rešitve, ki pospešujejo razvoj podjetij. Tudi najnovejše izpolnitve sistemov in metod obračuna poslovanja zasledimo v ameriških študijah in praksi (Koletnik, 1993, str. 94).

2.4.3 RAZVOJ ANGLOSAŠKEGA RAČUNOVODSTVA V 20. STOLETJU

Koletnik (Koletnik, 1993, str. 90–101) pravi, da razvoj računovodstva najlaže razumemo, če poznamo razvojne stopnje podjetništva:

- pionirsko obdobje podjetništva do 19. stoletja,
- vpeljevanje znanstvene organizacije dela, za katero so značilne mehanizacija, standardizacija, specializacija in koordinacija, v začetku 20. stoletja,
- poslovno povezovanje po šestdesetih letih,
- obdobje decentralizacije in prilagodljivosti podjetij od devetdesetih let.

2.4.3.1 PRVA STOPNJA: RAZVOJ RAČUNOVODSTVA DO LETA 1918

Do drugega desetletja 20. stoletja je prevladovalo v podjetjih knjigovodstvo, ki sta ga sestavljala:

- finančno (trgovsko, administrativno, zunanje oziroma glavno) in
- stroškovno (industrijsko, podjetniško, notranje, analitično).

V ameriških podjetjih so obračunavali poslovanje predvsem po dejanskih in popolnih stroških, podobno kot v evropskih podjetjih.

2.4.3.2 DRUGA STOPNJA: RAZVOJ RAČUNOVODSTVA OD LETA 1918 DO 1933

V tem obdobju sta se finančno in stroškovno knjigovodstvo, ki smo ju predstavili na prvi stopnji razvoja, razširila na finančno in stroškovno računovodstvo. Za to je bilo več razlogov: gospodarska kriza, konkurenca in pomembnejša vloga računovodje. Knjigovodje so se preoblikovali v računovodje, saj so dobivali vlogo notranjega in zunanjega oskrbnika (kontrolorja) informacij (beri: znanja) o tedanjem in prihodnjem ekonomskem položaju in uspehu podjetij. V tem obdobju so se uveljavili standardni stroški, obračun poslovanja ob (so)uporabi standardnih stroškov ter podjetniško načrtovanje in analiziranje.

Na drugi stopnji razvoja podjetništva so nastali temelji za to razvojno stopnjo računovodstva. V tem času so vpeljevali standardizacijo dela, potroškov in norm; poudarjali so kakovost dela in izdelkov ter uporabo standardnih navodil v poslovnem procesu. Vpeljevanje vseh vrst norm (dela, potroškov, procesov) je omogočilo začetek podjetniškega načrtovanja in nadziranja. Specializacija se je razširila na vsa funkcijska področja (nabavo, proizvodnjo, prodajo, financiranje in še drugim), na razne ravni poslovanja (v neposredno delo, organizacijo in vodenje), v delovne procese (v načrtovanje, izvajanje in nadziranje), v tehnologije, znanost in drugim. Vsaka specializacija in delitev dela omogoča delovanje sredobežnih sil, ki škodujejo podjetju, zato je bilo treba obenem poslovanje uskladiti.

V Združenih državah Amerike se je torej dokaj hitro pokazala potreba po takih predračunih in obračunih poslovanja, ki vsebujejo ocenjene in standardne potroške in stroške. Uveljavilo se je računovodsko načrtovanje. Računovodja je dobival nove naloge, saj je moral odkrivati poslovne izgube in razčlenjevati vzroke, predlagati ukrepe ter skrbeti za oblikovanje informacij o stroških in poslovanju. Od tod tudi posebno angleško ime za računovodjo *controller*, ki je postopno prerastel v glavnega ustvarjalca in usklajevalca informacijskega sistema, podjetniškega načrtovanja, nadziranja, analiziranja in informiranja. Knjigovodske naloge so le majhen del njegovih dolžnosti.

2.4.3.3 TRETJA STOPNJA: RAZVOJ RAČUNOVODSTVA OD LETA 1933 DO 1969

To stopnjo razvoja ameriškega računovodstva zaznamujeta začetek uporabe zoženih metod vrednotenja učinkov (npr. vrednotenje učinkov po spremenljivih stroških) ter ločevanje stalnih in spremenljivih stroškov. Med začetnike takega računovodstva sodi Jonathan N. Harris iz Združenih držav Amerike, ki je leta 1936 utemeljil zoženo metodo obračuna poslovanja pod imenom *direct costing* (vrednotenje poslovnih učinkov po spremenljivih stroških). Novo metodo so hitro sprejeli v Združenih državah Amerike, v Evropi pa so se začeli zanjo bolj zanimati šele po petdesetem letu in so jo sprva poimenovali obračun s proporcionalnimi stroški.

2.4.3.4 ČETRТА STOPNJA: RAZVOJ RAČUNOVODSTVA OD LETA 1970 DO 1985

To je bilo obdobje računalniško podprtega stroškovnega računovodstva, decentraliziranega upravljanja in uveljavljanja poslovnega računovodstva (angl. *management accounting*). Za četrto razvojno stopnjo je značilno še tole:

- računovodja ne vodi samo poslovnih knjig, torej ni zgolj knjigovodja, marveč pripravlja informacije, potrebne za odločanje, in s tem posredno pripomore k celotni uspešnosti podjetja; težišče njegovega dela so predračunske, nadzorne in analitske informacije; njegova naloga je ustvariti odločevalno usmerjeno notranje in zunanje računovodstvo, ki bo pripomoček za poslovno odločanje;
- vpeljevanje kontrolinške miselnosti in dejavnosti, to je usmerjanje in uravnavanje poslovnih procesov z učinkovitim strateškim in izvajalnim načrtovanjem, nadziranjem in analiziranjem;
- rastoča računalniška podpora računovodskega spremljanja in proučevanja;
- prevladovanje obračunov proizvodnje po zoženih metodah, predvsem po spremenljivih in proizvodnih stroških.

2.4.3.5 PETA STOPNJA: RAZVOJ RAČUNOVODSTVA PO LETU 1986

Računovodstvo ameriških podjetij je sestavljeno iz zunanjega in notranjega računovodstva, torej podobno kot v Evropi. Pri tem zasledimo različne strokovne nazive:

- za zunanje (eksterno) še finančno ali administrativno,
- za notranje (interno) pa stroškovno ali poslovnopolitično.

Notranje računovodstvo je sicer manj natančno, vendar je izredno hitro in je v pomoč notranjim odločitvenim ravnam. Zaradi prevladujoče vloge poslovnega računovodstva se danes notranje računovodstvo vedno bolj povezuje s poslovnim, saj je temeljna naloga

ameriškega računovodje, da oskrbuje odločitvene ravni z usmerjevalnimi in usklajevalnimi informacijami. V zvezi s tem ima te naloge:

- izdeluje predračune,
- primerja izpeljave z odobrenimi načrti (to je nadziranje),
- presoja uresničevanje ciljev in vpliv okolja na podjetje ter o tem poroča,
- poroča o poslovanju in skrbi za varstvo sredstev, to je za notranji nadzor (kontrolno in revizijo).

V zadnjih dvajsetih letih lastniki in poslovodje vedo, da lahko le s popolnim obvladovanjem ekonomije v vseh notranjih dejavnostih tekmujejo pri uveljavljanju na novih trgih, pridobivanju novih kupcev in povečevanju proizvodnje. Danes ni več težko izdelati, marveč izdelati in prodati uporaben, kakovosten in cenovno zanimiv proizvod. To pa pomeni, da je treba najprej proučiti trg ter potrebe in želje porabnikov in njihovo pripravljenost za nakup. Šele nato se lahko podjetje loti razvoja in proizvodnje izdelkov. To pomeni, da je treba ob danih cenovnih omejitvah, hitrem razvoju tehnologije in raznovrstnosti proizvodov zagotoviti optimalne poslovne procese s kar najmanjšimi stroški.

Na podlagi takšnega razmišljanja in podmen se danes uveljavljajo novi pogledi na notranje računovodstvo. Njegova prva naloga je podati paleto spoznavnih podlag za sprotno vodenje podjetij, vedno bolj pa se čuti pričakovanje poslovodstva, da naj bi to računovodstvo oskrbovalo odločitvene ravni z informacijami, potrebnimi za strateško vodenje podjetij.

3 RAZVOJ RAČUNOVODSTVA V 20. STOLETJU PRI NAS

3.1 OBDOBJE DO LETA 1945

Do leta 1945 je bilo računovodstvo, posebno poslovno, pri nas slabo razvito. Stroške so obračunavali po vrstah, mestih in nosilcih le državni rudniki in železnice ter delavnice in nekatere tekstilne tovarne. V drugih podjetjih so obračunavali poslovni uspeh na podlagi ocenjenih zalog in kalkulacije so temeljile na približnih stroških. Izredno malo je bilo domače strokovne literature, pa še ta je opisovala predvsem tehniko knjigovodstva. V slovenskih podjetjih so uporabljali tujo strokovno literaturo, predvsem nemških in hrvaških avtorjev. Že leta 1943 pa je Metod Dular s posebno delovno skupino začel pripravljati predpise o enotnem računovodstvu z navodili za stroškovni obračun in kalkulacije, ki naj bi veljale po letu 1945. Tak predpis je bil predviden zaradi nadzorovanja cen in pomanjkanja blaga v povojnih letih (po nemškem zgledu) (Koletnik, 1993, str. 101).

3.2 OBDOBJE ISKANJA SODOBNE ZASNOVE RAČUNOVODSTVA PRI NAS (DO 1964)

To obdobje se je začelo z odlokom o poenotenju računovodstva, februarja 1945. Ta odlok, ki je bil napisan v novi Jugoslaviji pod vplivom nemške računovodske šole, je razglasal računovodstvo kot splet:

- knjigovodstva z bilančnim računom in računom izgube in dobička,
- obratovnega obračuna,

- kalkulacije,
- statistike s primerjavo in
- načrtovanja.

Nepojasnjeno pa je ostalo, kako razumeti statistiko in načrtovanje, mesto računovodstva v okviru informacijskih funkcij ni bilo jasno opredeljeno, pa tudi vprašanje nadziranja ni bilo upoštevano. Tako razumevanje računovodstva je bilo pozneje opuščeno; k temu so pripomogli predpisi, ki so govorili le o knjigovodstvu, za katero se je izrecno zanimala država. Po drugi strani pa sta bila od začetka osrednje načrtovanega gospodarjenja po sovjetskem zgledu načrtovanje in analiziranje vezana na osrednje državne organe. Ti so imeli v podjetjih svoje poverjenike v načrtovalcih analitikih, in ne v računovodjih (Turk, 1997, str. 533). Podjetniški načrti so se morali podrediti državnemu. Namesto medobratnih primerjav je bil večji poudarek na primerjanju stroškov med sorodnimi podjetji. Računovodstvo je bilo degradirano na knjigovodstvo, toda v gospodarski praksi dodatno združeno še s finančnim poslovanjem. Knjigovodstvo je močno usmerjala država in je zajemalo le rutinska administrativna dela. Ciril Mikl pravi, da je bilo v letih od 1948 do 1952 zanemarjeno ugotavljanje stroškov po mestih, pozornost so namenjali le spremljanju stroškov po nosilcih, zlasti zaradi zmanjšanja stroškov v primerjavi z načrtovanimi (razlika med načrtovanimi in dejanskimi stroški), ter izdelavi povprečnih in posamičnih planskih kalkulacij. Do tedaj so bila stroškovna mesta področje odgovornosti. Po letu 1952 se je razvoj stroškovnega računovodstva ustavil, saj je bilo le-to v celoti prepuščeno podjetjem in pobudi računovodij. Informacije o stroških so se le malo uporabljale za odločanje. Načrtovanje je bilo opuščeno in obravnavanje zaključnih računov površno. Leta 1953 je izšla nova uredba o knjigovodstvu in znova je bila vpeljana kategorija dobička. Predpis je vseboval le okvirna načela o razvrščanju stroškov po mestih in sestavljanju kalkulacij. Leta 1957 smo prešli na dohodkovni sistem in samostojno razpolaganje z dohodkom v podjetjih (Koletnik, 1993, str. 102).

Širše obravnavanje računovodstva, kot na primer v odloku iz leta 1945, je zagovarjal Janko Kralj. V svojem referatu na prvem kongresu knjigovodij v Jugoslaviji leta 1956 v Zagrebu je finančnoračunovodske funkcije razčlenil na:

1. načrtovanje z denarnimi kazalniki (gospodarski načrt, predračuni, predkalkulacije),
2. evidentiranje (knjigovodstvo),
3. obračunavanje (kalkulacijski in obdobjni obračun),
4. kontrolo in analizo,
5. operativo (izvajalni posli).

Ob kombiniranju stališč nemške in ameriške računovodske šole ter domačih spoznanj sta Kralj in Turk zasnovala novo sistemizacijo sestavin računovodstva:

1. **knjigovodstvo** (ki obsega tudi sestavljanje raznih računovodskih obračunov),
2. **računovodsko načrtovanje** (ki obsega sestavljanje različnih računovodskih predračunov),
3. **računovodsko nadziranje**,
4. **računovodsko analiziranje**.

Prvi dve sestavini je Kralj označil s skupnim nazivom **računovodsko spremljanje**, drugi dve pa **računovodsko proučevanje**. Računovodstvo je bilo jasno ločeno od odločevalnih funkcij in tudi od financiranja. Takšna zamisel računovodstva je postala podlaga za razmišljanje v domači slovenski literaturi (Turk, 1997, str. 534).

Po letu 1960 so se uveljavile ekonomske enote kot posebne organizacijske oblike za ugotavljanje in presojanje gospodarnosti. Strokovna združenja knjigovodij in ekonomistov so bila pobudniki za razvijanje teoretičnih spoznanj. Po letu 1959 se je število strokovnih seminarjev in prispevkov o obračunu poslovanja povečalo. Združenje knjigovodij je izdalo več priročnikov s smernicami za organizacijo obratnega knjigovodstva, za načrtovanje in obračunavanje poslovanja po ekonomskih enotah, za organizacijo stroškovnega računovodstva in o stroškovnem računovodstvu z metodami obračuna proizvodnje (Koletnik, 1993, str. 102).

Turk je obdobje od 1965 do 1990 leta označil kot **obdobje razvijanja sodobne zasnove računovodstva**, ki se je začelo s prvim simpozijem leta 1965, imenovanim Simpozij o sodobnih metodah v stroškovnem računovodstvu (Turk, 1997, str. 533).

Slavka Kavčič (Kavčič, 1998, str. 117–130) je obdobje od leta 1965 po vsebini, ki je bila večidel obravnavana na simpozijih o sodobnih metodah v računovodstvu in poslovnih financah, razdelila na pet ključnih obdobji:

1. obdobje intenzivnega predstavljanja teoretičnih dognanj na področju računovodstva in njihova uporaba v praksi (1965–1973),
2. obdobje iskanja rešitev za uveljavljanje družbenoekonomskih odnosov, ki so jih prinašali ustavni amandmaji iz leta 1971 in Zakon o združenem delu (1973–1978),
3. obdobje oblikovanja metodike za pripravljane računovodskih informacij, na podlagi katerih bi lahko izboljšali uspešnost in učinkovitost podjetij (1979–1987),
4. obdobje intenzivne priprave na standardizacijo slovenskih računovodskih rešitev in osamosvojitve slovenske računovodske stroke (1988–1993),
5. obdobje po sprejemu slovenskih računovodskih standardov (1994 in naprej).

3.3 OBDOBJE INTENZIVNEGA PREDSTAVLJANJA TEORETIČNIH DOGNANJ NA PODROČJU RAČUNOVODSTVA IN UPORABA LETEH V PRAKSI (1965–1973)

To obdobje se je začelo s prvim simpozijem leta 1965, ki se je imenoval Simpozij o sodobnih metodah v stroškovnem računovodstvu. Za razvoj računovodstva so bili najpomembnejši sklepi, ki so:

1. opredelili stroškovno računovodstvo kot računovodstvo, ki zajema celotno notranje poslovanje v delovni organizaciji in obsega poleg knjigovodstva še vrednostno načrtovanje procesov v notranjem območju poslovanja, nadzor nad njimi in njihovo analizo (Turk). Tako je bila podana podlaga za širše razumevanje računovodstva in

- opuščena tradicionalna miselnost (ki je žal ponekod uveljavljena še zdaj), da je računovodstvo le knjigovodstvo;
2. predlagali, da se stroškovno računovodstvo bolj usmeri k potrebam pri poslovnih odločitvah (Kralj);
 3. poudarili pomen predračunskih kalkulacij (predkalkulacij) in standardnih stroškov (Mikl) ter pomen predračunavanja (budžetiranja) stroškov in budžetske kontrole za poslovno politiko podjetja, zlasti ob gibljivih predračunih in standardnih stroških (Jerovec);
 4. opredelili osebne dohodke, čeprav so zaradi posebnega družbenoekonomskega sistema odvisni od rezultata, to je dohodka, kot kalkulativno prvino (Turk);

Turk je v svojem referatu utemeljeval ločitev finančne funkcije od računovodske in predlagal oblikovanje sektorja, ki bi povezoval “knjigovodstvo, vrednostno planiranje, računovodski nadzor in računovodsko analizo”. Čeprav se je stanje na področju organizacije računovodstva v praksi verjetno precej uredilo, pa se je, vsaj kar zadeva ločitev računovodstva od finančne funkcije, v praksi pojavila nevarnost, da se utegne računovodstvo znova zožiti na knjigovodstvo.

Čeprav je bil II. simpozij namenjen obravnavi računovodskih informacij za poslovne odločitve, so se poslovne odločitve v tem obdobju sprejemale na drugih, in ne na informacijskih podlagah. Turk je v uvodnem referatu postavil teoretski temelj zdajšnjega poslovnega računovodstva (prej zaradi samoupravljanja pri nas imenovanega upravljalno računovodstvo) v Sloveniji. Opozoril je, da “vodstveno” računovodstvo ni računovodstvo posebne vrste, temveč da v bistvu pripravlja informacije za odločanje tako, da preoblikuje nevtralne podatke stroškovnega in finančnega računovodstva.

Za Slovenijo je bilo značilno, da je večino računovodskih rešitev predpisovala država z zakoni in uredbami. Tretji simpozij je bil namenjen finančnemu računovodstvu, poseben tematski sklop pa Pravilniku o računovodstvu. Vzporedno s prizadevanji za večji vpliv računovodskih strokovnjakov na računovodsko politiko so pripravili tudi varovala za njihovo pošteno delovanje. Turk je za obravnavo na IV. simpoziju pripravil predloge:

- kodeksa računovodskih načel,
- kodeksa poklicne etike računovodje in
- pravilnika o računovodstvu.

Tako je postavil podlago za zakonske usmeritve, da računovodske rešitve pripravljajo tisti, ki so za to usposobljeni, utemeljil drugačno razmerje računovodstva do države in podjetij ter zavezal računovodske strokovnjake, da morajo pri svojem delu upoštevati etična pravila.

3.4 OBDOBJE ISKANJA REŠITEV ZA UVELJAVLJANJE DRUŽBENOEKONOMSKIH ODNOSOV, KI SO JIH PRINAŠALI USTAVNI AMANDMAJI IZ LETA 1971 IN ZAKON O ZDRUŽENEM DELU (1973–1978)

Po letu 1970 je sledilo obdobje opuščanja ekonomskih enot in začelo se je vpeljevanje organizacij združenega dela z različnimi stopnjami samostojnosti. Postopno smo prešli na vpeljevanje temeljnih organizacij združenega dela kot samostojnih ekonomskih celot v podjetjih in vpeljali glavno računovodstvo za vsako tako organizacijo (Koletnik, 1993, str. 102). Do sredine sedemdesetih let je bilo stroškovno računovodstvo v teh organizacijah zelo razvito (Koželj, 1993, str.168). Vpeljava manjših pravnih oseb v podjetjih pa je zahtevala vzpostavitev računovodstva v širšem pomenu besede, ki zajema poleg knjigovodstva tudi načrtovanje, analizo in nadziranje. To je povzročilo opuščanje in nazadovanje stroškovnega računovodstva (Rondič, 1996, str. 5). Ker so bile ustavne in zakonske rešitve glede oblikovanja temeljnih organizacij in poslovanja po skupnem prihodku ter skupnem dohodku pogosto plod različnih političnih zamisli, za katere ni bilo vnaprej preverjeno, ali jih je mogoče uresničiti v praksi, je bilo potrebno veliko dela in ustvarjalnosti, da so podjetja politične zamisli, katerih uresničevanje je bilo obvezno, kolikor toliko uveljavila v praksi. Uveljavljanje zamisli je bilo treba prikazati v računovodskih izkazih in to je bila naloga računovodstva. Zato je bilo več simpozijev v celoti ali pa delno namenjenih iskanju računovodskih rešitev za uveljavljanje dohodkovnih odnosov v praksi. Že na prvem tovrstnem simpoziju (V.) je podal Turk vsebinsko zasnovo modela za razdelitev premoženja podjetja na njegove manjše sestavne dele (temeljne organizacije) in modela za obračun pretoka storitev in (pol)proizvodov med temi deli. Pri snovanju tovrstnih rešitev so bile uporabljene tudi v svetu znane zamisli o metodiki kalkuliranja prenosnih cen in predkalkulacijah, zlasti ko je bil problem določanje cen storitvam skupnih služb.

Računovodske rešitve za evidentiranje dohodkovnih odnosov so pomenile predvsem prilagoditev v svetu že znanih rešitev pri evidentiranju značilnih kapitalističnih družbenih odnosov. Računovodska stroka je bila kljub trudu, da bi pomagala podjetjem pri računovodskem evidentiranju dohodkovnih odnosov, predvsem zaradi zapletenosti zamisli in stroškov, povezanih z njimi, dokaj neuspešna. V času uveljavljanja dohodkovnih odnosov so informacije postajale čedalje pomembnejše, saj je bilo na njihovi podlagi treba ugotoviti delež posameznega udeleženca v skupnem dohodku in skupnem prihodku. Podjetij, ki so sodelovala v fazni proizvodnji ali proizvodnji izdelkov, ki so jih vgrajevali v enoten proizvod, je bilo pogosto zelo veliko. To je bil zagotovo razlog, da je bil VI. simpozij namenjen oblikovanju poslovnih informacij v podjetju. V času družbene lastnine sredstev za proizvodnjo se je vedno bolj postavljalo vprašanje delitve po delu; to je pomenilo, da je bilo aktualno tudi ugotavljanje rente v dohodku in njeno računovodsko merjenje. Za to obdobje je bilo značilno tudi iskanje zbirne mere uspešnosti, na podlagi katere bi lahko zasnovali oblikovanje dela dohodka, ki se lahko porabi za plače.

Izvirno računovodsko rešitev v tem obdobju je predstavil Turk v referatu, ki je pokazal, kako so posamezni kazalniki gospodarske ali finančne uspešnosti podjetja med seboj povezani.

3.5 OBDOBJE OBLIKOVANJA METODIKE ZA PRIPRAVLJANJE RAČUNOVODSKIH INFORMACIJ, NA PODLAGI KATERIH BI LAHKO IZBOLJŠALI USPEŠNOST IN UČINKOVITOST PODJETIJ (1979–1987)

Za obdobje od leta 1971 je bilo značilno, da je inflacija v Jugoslaviji in s tem tudi v Sloveniji kot njenem delu naraščala. Deveti simpozij je bil namenjen računovodstvu v inflacijskih razmerah. Takrat se je, v nasprotju z znanimi predlogi, da je treba zaradi zagotavljanja realnih računovodskih izkazov ob inflaciji, upoštevati ali individualne ali splošne indekse cen, porodila zamisel, naj bi upoštevali oboje, vendar ene in druge na pravem mestu. Prvič je bilo slišati tudi predlog, naj bi po enakem načelu kot osnovna sredstva revalorizirali tudi zaloge, in predlog, naj bi podjetja revalorizirala terjatve in obveznosti. Realnemu izkazovanju sredstev in obveznosti do virov sredstev je bilo namenjenih še več poznejših simpozijev. Sprejeti sklepi izražajo zahteve, da podjetja ne bi smela deliti dohodka, ki jim ga je prinesla inflacija. To obdobje zaznamuje tudi iskanje vzrokov za slabo gospodarjenje, zato je bila predstavitev metodike analize odmikov uresničenega od načrtovanega na XI. simpoziju več kot dobrodošla. Sklep, ki izhaja iz tega referata, jasno pove, da nerazčlenjena razlika med ustvarjeno in načrtovano velikostjo ni zadostna informacija. Treba jo je razčleniti po razlogih, ki so do nje pripeljali. V obdobju od leta 1975 do 1989 zasledimo strogo poenotenje organizacijskih rešitev v vseh podjetjih. To je bil čas dogovornega gospodarstva, ki je zanemarjalo vlogo poslovnega računovodstva. Notranje računovodstvo je bilo zapostavljeno, prevladovalo je zunanje. “Zaradi tega ne moremo govoriti o napredku, marveč o stagnaciji poslovnega računovodstva” (Koletnik, 1993, str. 102).

3.6 OBDOBJE INTENZIVNE PRIPRAVE NA STANDARDIZACIJO SLOVENSКИH RAČUNOVODSKIH REŠITEV IN OSAMOSVOJITEV SLOVENSKE RAČUNOVODSKE STROKE (1988–1993)

Slovensko računovodstvo, ki je bilo prilagojeno samoupravnemu družbenogospodarskemu sistemu, je onemogočalo primerjavo dosežkov zunaj Jugoslavije. Čeprav so bile računovodske rešitve v tem obdobju zakonsko predpisane, pa kljub izredno nadrobnemu zakonskemu urejanju z zakonodajo ni bilo mogoče predvideti vseh prihodnjih poslovnih dogodkov ter ekonomskih tokov in stanj. Iz tega razloga so morala podjetja iskati računovodske rešitve tudi sama.

Med sporočili XIX. simpozija je tudi zahteva po večjem vpeljevanju rešitev, ki se na tem področju uveljavljajo v svetu, v nadaljnji razvoj teorije, predpisov in prakse na področju računovodstva v Sloveniji. Nekatere rešitve v Zakonu o računovodstvu (1990) so že temeljile na rešitvah IV. smernice Evropske skupnosti. Za računovodske rešitve do tega obdobja je bilo značilno, da so bile usmerjene v čista proizvodna podjetja in manj v organizacije drugih dejavnosti. Poleg tega pa je čedalje več podjetij zašlo v krizo. Zato so na omenjenem

simpoziju v več referatih obravnavali posebnosti računovodstva v posebnih organizacijah in posebnih razmerah.

V začetni fazi so stališča, ki so bila sprejeta na računovodskih simpozijih, sicer vplivala na posamezne rešitve v gospodarskofinančnih predpisih, zaradi obeh profesionalnih kodeksov pa se je bistveno spremenil tudi odnos države do računovodske stroke. Po zadnjem jugoslovanskem Zakonu o računovodstvu iz leta 1989 je bila Zveza računovodskih in finančnih delavcev pooblaščen, da izdela na podlagi svojih načel tudi računovodske standarde, ki naj bi zamenjali dotedanje državno urejanje računovodstva. Zakon o računovodstvu je imel še precej značilnosti računovodstva t. i. realsocialističnih držav. Če te značilnosti povzamem po Turku, jih lahko strnemo takole (Turk, 1992, str. 657):

- računovodske rešitve se od subjektov v družbenem sektorju posplošujejo na vse druge subjekte;
- državi služi računovodstvo kot sredstvo za nadzor, zato natančno določa kontni plan, bilančne obrazce in celo računovodske postopke;
- stroškovno in upravljalno (poslovodno) računovodstvo sta premalo razvita, saj domači trg proizvajalcev ne motivira za večjo racionalnost poslovanja;
- poslovni subjekti imajo močno poudarjeno socialno funkcijo (obstajajo zunajposlovna sredstva in sklad skupne porabe), kar v zahodnem svetu ni v navadi;
- vrednotenje ekonomskih kategorij v letnih računovodskih izkazih ni usklajeno z rešitvami v tujini;
- računovodstvo še vedno pojmujejo le kot knjigovodstvo, in ne kot celoten informacijski sistem;
- računovodstvo je bolj usmerjeno k ekonomskemu načinu razmišljanja, po katerem je osnovna kategorija poslovni izid, in ne k finančnemu, po katerem je osnovna kategorija denar;
- ni revidiranja letnih računovodskih izkazov, ki naj bi zagotovilo resničnost izkazanih poslovnih rezultatov, temveč nadziranje zagotavlja le skladnost s predpisi;
- ker lastništvo delnic, deležev in obveznic ne prehaja iz rok v roke, letni računovodski izkazi niso namenjeni predvsem investitorjem v poslovni subjekt;
- razmišljanje o poslovnih subjektih se začneja pri sredstvih ne glede na njihovo financiranje, ne pa pri kapitalu, to je lastniškem financiranju.

V ostri zahtevi, da morajo biti računovodske rešitve zakonite, so pogosto pozabljali na njihovo smotrnost. V samoupravnem socializmu so bile računovodske informacije namenjene predvsem zunanjim uporabnikom (Službi družbenega knjigovodstva – SDK-ju). Izkazani poslovni izid je bil pogosto nestvaren, saj je bilo podjetjem veliko do tega, da je bila prikazana čim večja poslovna uspešnost. Zaradi teh slabosti zakona iz leta 1989 sta leta 1991 izoblikovana osnutka zveznega zakona o računovodstvu in novega zakona o računovodstvu, ki naj bi veljal v Sloveniji od leta 1991. Zaradi razpada Jugoslavije pa se je sprejemanje zakona zavleklo in zakon sploh ni bil sprejet. V Sloveniji so se odločili za drugačno rešitev: osnutek zakona o računovodstvu so uvrstili v eno od poglavij novega zakona o gospodarskih družbah, ki je bil sprejet leta 1993. Do konca leta 1992 so morala

slovenska podjetja poleg številnih slovenskih predpisov upoštevati še jugoslovansko računovodsko zakonodajo (Koželj, 1995, str. 1). Oblika računovodskih izkazov je bila strogo formalizirana, vendar notranjim uporabnikom kljub temu ni dajala zanesljivih računovodskih informacij, saj sta bila bilanca stanja in izkaz uspeha namenjena predvsem za družbene statistike, za lastne potrebe pa so morali v podjetjih izkaze prilagajati in preračunavati. Natančno so bile predpisane tudi oblike knjigovodskih listin in poslovnih knjig. Kakovost in uporabnost računovodskih informacij sta bili zaradi pretiranega poudarjanja oblike slabši.

3.7 OBDOBJE PO SPREJEMU SLOVENSКИH RAČUNOVODSKIH STANDARDOV (1994 IN NAPREJ)

Aprila 1993 je Svet Slovenskega inštituta za revizijo sprejel 32 slovenskih računovodskih standardov. Zato je bilo mogoče pričakovati, da bodo simpoziji po letu 1994 namenjeni vpeljevanju slovenskih računovodskih standardov v prakso. Slovenija se je začela pospešeno vključevati v mednarodne gospodarske tokove. Če bo želela tekmovati z razvitim svetom, morajo biti odločitve v podjetjih preiščljene. Potrebe po preiščljenih odločitvah, to je takih, ki imajo le ugodne posledice, so spodbudile tudi potrebo po kakovostnih informacijah. Problem ustreznih informacij se ni pojavljal le pri nas, temveč tudi tam, kjer je bilo odločanje na podlagi informacij že povsem uveljavljeno. V svetu zato vedno bolj iščejo metode za pripravo računovodskih informacij, na podlagi katerih bi bilo zanesljivo mogoče vedeti, kako se odločati glede proizvodnje in prodaje. Na več simpozijih po letu 1994 so obravnavali predvsem novosti v poslovodnem računovodstvu. Predstavljena je bila vloga računovodstva pri dolgoročnem odločanju v podjetju. Drugačno vlogo ima računovodstvo pri kratkoročnem usmerjanju podjetja: dajati mora informacije, ki jih hitro potrebujejo odločevalci. Pomembno vlogo pri decentraliziranem vodenju podjetja imajo tudi transferne cene. V tem obdobju so bile predstavljene tudi posebne metode kalkuliranja stroškov: metoda na podlagi sestavin dejavnosti (angl. *activity based costing* – ABC) in metoda ciljnih stroškov (angl. *target costing*).

Za računovodske standarde je značilno, da pri mnogih rešitvah dajejo le usmeritve, naloga računovodij pa je, da usmeritve konkretizirajo. V zadnjem času postajajo čedalje pomembnejša poročila različnim organom podjetja in navzven usmerjena poročila. Simpoziji so tudi veliko pripomogli k zvišanju strokovne izobrazbe računovodij in drugih delavcev v računovodstvu.

3.7.1 POGlavITNI DOSEŽKI RAČUNOVODSKE STROKE OD LETA 1965

Poglavitni dosežki računovodske stroke v času 30 simpozijev so po Kavčič (Kavčič, 1998, str. 129–130) tisti, ki zadevajo:

- ločitev računovodske od finančne funkcije,
- prepuščanje opredeljevanja računovodskih rešitev računovodskim strokovnjakom (v zakonih in drugih državnih predpisih so dani le okviri za računovodstvo v podjetjih, natančnosti pa predpisujejo SRS),
- primerljive računovodske izkaze slovenskih podjetij z izkazi podjetij drugih držav,

- zahteve po večji strokovnosti računovodskih delavcev, njihovem etičnem ravnanju in večji vrednosti računovodskega znanja in računovodskih delavcev.

Kot pomanjkljivost pa avtorica navaja, da se je premalo preverjalo, zakaj se sprejeti sklepi ne uveljavljajo v praksi.

3.7.2 NOVOSTI, KI SO JIH VNESLI SLOVENSKI RAČUNOVODSKI STANDARDI

Turk imenuje obdobje po osamosvojitvi Slovenije (1991 in naprej) **obdobje uporabljanja sodobne zasnove računovodstva pri nas**. Z zakonom o gospodarskih družbah in z drugimi zakoni je bil pooblaščen Slovenski inštitut za revizijo, da namesto države oblikuje računovodske in revizijske standarde, ki urejajo delovanje te stroke pri nas.

Slovenski računovodski standardi spodbujajo nov način razmišljanja, ki je povezan z računovodstvom pri nas. Turk (Turk, 1997, str. 537) meni, da so bistvene novosti te:

1. Računovodske rešitve preveva temeljna zahteva, da morajo pripeljati do poštenih računovodskih informacij za uporabnike. V preteklosti je bila temeljna zahteva njihova zakonitost.
2. Računovodske rešitve so se znebile vpliva davčne zakonodaje in se usmerile k poslovnim potrebam. V preteklosti je davčna zakonodaja urejala podrobnosti računovodstva, zato je bilo to omejeno kar na knjigovodstvo, vsa računovodska pojasnila pa je dajalo ministrstvo za finance.
3. Računovodske rešitve, ki jih za poslovne potrebe narekuje trgovinska zakonodaja, so se preusmerile od zaščite zgolj poslovnih strank predvsem na zaščito lastnikov, ki so praviloma ločeni od posloводства. Postavke v letnih računovodskih izkazih pa so pravzaprav trditve posloводства. Ali so pravilne, jih mora preizkusiti pooblaščen revizor. V preteklosti ni bila tako zelo poudarjena potreba po preverjanju delovanja posloводства.
4. Računovodske rešitve zahtevajo razkritje vsega, kar je bistveno za razumevanje finančnega stanja in izidov poslovanja. Manevriranje pri predstavljanju poslovnega izida ni dopustno. V preteklosti pa je bilo, nasprotno, v navadi, da posloводство pri predstavljanju poslovnega izida manevrira z njim kot s svojo poslovno skrivnostjo.
5. Računovodske rešitve morajo biti takšne, da dajejo prednost vsebini pred obliko.
6. Računovodske rešitve v zelo ohlapnem okviru podrobneje ureja stroka, ki jo zastopa Slovenski inštitut za revizijo. Slovenski računovodski standardi nadomeščajo zakone in uredbe, morajo pa upoštevati mednarodne računovodske standarde in tako prilagajati stroko najnaprednejšim rešitvam v svetu. V preteklosti so bile povsem strokovne rešitve včasih pod močnim vplivom trenutnih državnih političnih interesov, zato domače računovodske rešitve niso bile primerljive s tistimi v tujini.
7. Računovodske rešitve bolj upoštevajo tudi finančni način razmišljanja, in ne samo gospodarskega, ki je prevladoval v preteklosti. Zato med letnimi računovodskimi izkazi ne zadoščata več zgolj bilanca stanja in izkaz uspeha, temveč je potreben še izkaz finančnih tokov.

8. Nove računovodske rešitve niso usmerjene zgolj k letnim računovodskim izkazom, temveč bolj poudarjajo še oblikovanje posebnih računovodskih informacij, potrebnih za sprotno ukrepanje posloводства in drugih odgovornih v organizaciji. Pojavlja se potreba po dnevnem spremljanju doseženega poslovnega izida (gospodarski vidik) in hkrati potreba po dnevnem obvladovanju plačilne sposobnosti (finančni vidik).
9. Nove računovodske rešitve niso usmerjene zgolj v preteklost, zato v okviru celotnega računovodstva močno pridobivata veljavo računovodsko predračunavanje in računovodsko analiziranje. Šele s tem se v naših razmerah uresničujejo tiste zahteve, ki so jih že v prvi polovici 20. stoletja postavljali na primer nemški in ameriški računovodski teoretiki, medtem ko je računovodska praksa na podlagi zakonske ureditve vse prerada ostajala omejena zgolj na knjigovodstvo.
10. Nove računovodske rešitve so tudi neogiben pogoj za začetek revidiranja letnih računovodskih izkazov, o katerih je mogoče reči, da resnično in pošteno prikazujejo stanje in izide poslovanja, če le obstajajo strokovno dovolj zanesljiva sodila za merjenje in prikazovanje gospodarskih kategorij in jih je organizacija tudi upoštevala.

4 NAMEN RAČUNOVODSTVA SKOZI ČAS

Temeljni namen računovodstva je **zadovoljiti informacijske potrebe uporabnikov računovodskih informacij** (Milost, 1996, str. 245). Gre za zadovoljitev potreb **notranjih** (poslovodno, stroškovno računovodstvo) in tudi **zunanjih** uporabnikov (finančno računovodstvo) računovodskih informacij. Uporabniki računovodskih informacij so zdajšnji in mogoči vlagatelji, zaposlenci, posojilodajalci, dobavitelji, kupci, vlada in njeni organi ter javnost. Kdo pa so bili uporabniki računovodskih informacij v preteklosti in čigave potrebe po informacijah je moralo zadovoljiti računovodstvo?

4.1 NAMEN RAČUNOVODSTVA OD ZAČETKOV DO SREDNJEGA VEKA

V starem Egiptu, na Kitajskem, v Grčiji in Rimu so bili glavni in edini uporabniki “računovodskih” informacij vladarji. “Računovodstvo” je obsegalo vodenje evidenc o premoženju, vladarji pa so ga uporabljali kot nadzor, osnovo za obdavčitev in kaznovanje prevar. V srednjem veku so uporabljali računovodske informacije predvsem trgovci, in sicer zato, da bi kaj zaslužili. Izračunavali so stroške in dobiček, ter na tej podlagi oblikovali cene.

4.2 NAMEN RAČUNOVODSTVA V ANGLOSAŠKEM SVETU

V **srednjeveški Angliji** so bili za računovodstvo pomembni predvsem zunanji uporabniki računovodskih informacij, npr. **kralj** in **fevdalni gospodje**. Zemljiški lastniki so občasno potrebovali ocenitev svojega premoženja. Ko je bilo poslovanje zemljiške posesti predano v upravljanje nelastnikom, se je potreba odsotnih lastnikov po računovodski informaciji povečala, deloma zaradi nadzora nad oskrbniki in pregleda uspešnosti njihovega dela. V tem obdobju je bilo računovodstvo osredotočeno na spremembe v premoženju ekonomske enote (trgovine ali posamezne zemljiške posesti). Kralj je računovodstvo uporabljal kot sredstvo

nadzora nad baroni. Tako je računovodski sistem rabil predvsem za nadziranje poštenosti različnih ravni uradnikov v večplastnem fevdalnem sistemu (Mathews, Perera, 1991, str. 13).

Tudi v obdobju računovodske stagnacije je bil namen računovodstva zadovoljiti **zunanje uporabnike** računovodskih informacij. Vendar so se ob nastanku delniških družb pokazale nove potrebe po računovodskih informacijah. **Investitorje** ali **lastnike**, ki so bili glavni uporabniki računovodskih informacij, je zanimal predvsem dobiček, ki ga je prinesel posamezen posel. Namen računovodstva je bil tako predvsem natančno evidentiranje poslovnih dejavnosti oziroma evidentiranje stroškov posameznega posla in vložkov investitorjev, da bi lahko ugotovili dobiček ali izgubo ter izračunali znesek za izplačilo dividend. Nekateri avtorji (npr. Yamey) se s tem ne strinjajo. Po zgodovinskih dokazih poslovneži od 16. do 18. stoletja niso uporabljali knjigovodstva z namenom, da bi imeli natančen nadzor nad kapitalom in dobičkom, temveč samo za evidenco transakcij. Drugi avtorji (npr. Winjum) pa trdijo, da številni primeri dokazujejo, da je bilo ugotavljanje dobička bistvena značilnost poslovnih knjig že v 16. stoletju. Trgovci 17. in 18. stoletja so po njihovem mnenju dosledno uporabljali poslovne knjige za izračunavanje dobička. Trdijo tudi, da je bilo veliko bankrotov v 16. stoletju v Angliji prav zaradi pomanjkanja primernega knjigovodstva. "Resnica je, da skoraj ni zgodovinskih dokazov, ki bi potrdili, da so takratni poslovneži izračunavali dobiček ali izgubo za celotno poslovno enoto. Od 1500 do 1750 so izračunavali dobiček ali izgubo le za posamezne posle. Po današnjih standardih so bili ti izračuni neprimerni. Toda ne moremo soditi po današnjih merilih. **Računovodstvo posameznih poslov** in **ugotavljanje dobička ali izgube posameznega posla** je zadoščalo potrebam poslovnežev od 16. do 18. stoletja" (Kam, 1990, str. 26).

Po industrijski revoluciji je namesto posameznih trgovskih podvigov postala pomembna **posamezna poslovna enota**. Industrializacija je povzročila organizacijske spremembe: najprej večja partnerstva, nato pa postopno odcepitev lastništva od upravljanja. Lastniki, ki so se oddaljili od operacij družbe, so v svojih poslovnih enotah potrebovali **strokovno vodstvo**. V **finančnem računovodstvu** ni bilo več najpomembnejše lastništvo, temveč pravna abstrakcija – posamezna poslovna enota. Pokazala se je potreba po stalnem finančnem poročanju lastnikom ter izračunu dobička za izplačilo dividend lastnikom. Osrednja točka finančnega računovodstva je postala namesto finančnega stanja (s poročanjem določenim predstavnikom oblasti) dobičkonosnost (računovodska abstrakcija). Zaradi proizvodnje v velikem obsegu in naraščajoče konkurence so postali pomembni posamezni stroški proizvodov in procesov. Računovodstvo je bilo treba spremeniti – iz evidentiranja zunanjih menjav v zagotovitev **notranje usmerjenih informacij** o vplivih industrijskih procesov na stroške, ki jih lahko obvladuje poslovodstvo. S tedanjimi finančnimi evidencami ni bilo mogoče zagotoviti takih informacij, zato so začeli dokumentirati stroške ločeno, nato pa so postavili sistem **stroškovnega računovodstva** v industrijski organizaciji. S tem ko je začelo uporabljati podatke o stroških poslovodstvo, naj bi se pozornost računovodij preusmerila iz preteklosti (evidentiranje) v prihodnost (predračuni, vnaprej določene stroškovne cene in normativi). Računovodski sistem je moral priskrbeti poslovodstvu takšne informacije, ki bi

bile v pomoč pri odločanju, določanju cen, maksimiranju dobička in oblikovanju konkurenčne ponudbe.

“Računovodstvo se je iz preprostega evidentiranja spremenilo v poslovodsko orodje; podrobneje, iz evidentiranja stroškov v nadzorovanje le-teh in uporabo računovodskih podatkov za oceno uspešnosti izidov poslovanja” (Bloom, 1995, str. 65). Računovodstvo mora tako poleg potreb zunanjih uporabnikov zadovoljiti tudi potrebe **notranjih** uporabnikov računovodskih informacij. Pomen **poslovodnega računovodstva** se povečuje zaradi spremenjene narave gospodarstva, ki se kaže v (Hansen, 1992, str. 8–13) vpeljavi JIT sistema proizvodnje (proizvajanje ob pravem času ali angl. *just-in-time production*), v poudarku na kakovosti, v različnosti izdelkov in njihovi krajši življenjski dobi, računalniško podprtem vodenju proizvodnje, razvoju informacijske tehnologije in opustitvi državnega urejanja nekaterih storitvenih dejavnosti.

4.3 NAMEN RAČUNOVODSTVA PRI NAS

Pri nas je bil namen računovodstva drugačen. Zaradi socialističnega družbenega sistema je bilo vse podrejeno državi. Država je uporabljala računovodstvo (zoženo na knjigovodstvo) predvsem za nadzor in je kot edina pomembna uporabnica računovodskih informacij tudi predpisovala večino računovodskih rešitev. Kljub razmeroma zgodnjemu strokovnemu razvoju računovodstva (tako stroškovnega kot poslovodnega) pa se to ni kazalo v praksi. Evidentiranje poslovnih dogodkov za državne potrebe je bilo dolgo poglavitni namen računovodstva.

Danes računovodske rešitve okvirno predpisuje država z Zakonom o gospodarskih družbah, podrobneje pa jih določa stroka s Slovenskimi računovodskimi standardi. Pomembni postajajo notranji in drugi zunanji uporabniki računovodskih informacij (lastniki). V današnjem zelo konkurenčnem okolju, je računovodstvo nujno poslovodsko orodje, ki priskrbi informacije, kakršne odločevalci (notranji in zunanji uporabniki računovodskih informacij) potrebujejo.

5 RAČUNOVODSTVO DANES

5.1 OPREDELITEV POJMOV RAČUNOVODSTVO, FINANČNO RAČUNOVODSTVO, POSLOVODNO RAČUNOVODSTVO IN STROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO

Kaj je računovodstvo? Najsplošnejša definicija, ki jo povzemajo avtorji v ameriški literaturi, je definicija Odbora za terminologijo Ameriškega inštituta pooblaščenih revizorjev (*American Institute of Certified Public Accountants – AICPA*) iz leta 1953: “Računovodstvo je spretnost evidentiranja, razvrščanja in povzemanja na pomenljiv oz. vsebinski način in denarno izraža transakcije in dogodke ... in interpretira iz tega izhajajoče sklepe.” Nekoliko novejša, splošno razširjena definicija sega v leto 1970. Pripravil jo je Odbor za računovodska načela, in skušal računovodstvo definirati v povezavi s konceptom informacije. Glasi se takole:

“**Računovodstvo je podporna dejavnost.** Njegova funkcija je, da zagotavlja kvantitativne informacije, predvsem vrednostno izražene, o gospodarskih entitetah, ki so namenjene za uporabo pri sprejemanju poslovnih odločitev oziroma za pripravo utemeljenih izbir med alternativnimi smermi delovanja. Računovodstvo zajema različne veje, kot npr. finančno računovodstvo, poslovodno računovodstvo in vladno računovodstvo.”

V domači literaturi vidi Turk (Turk, 1995, str. 65) računovodstvo zlasti kot “**ustroj računovodskega spremljanja in proučevanja sredstev, prihodkov in odhodkov, sestavljen iz knjigovodstva, računovodskega predračunavanja, računovodskega analiziranja in računovodskega nadziranja**”. Lahko bi ga razlagali tudi kot “**zbiranje** v denarni merski enoti izrazljivih podatkov in **oblikovanje** v denarni merski enoti izraženih **informacij**, ki zrcalijo preteklo gospodarjenje in dajejo podlago za boljše prihodnje gospodarjenje” ali kot “**dejavnost spremljanja in proučevanja** v denarni merski enoti izraženih pojavov, ki so povezani s poslovanjem kakega sistema” (Turk, Melavc, 1994, str. 9).

Tuja strokovna literatura **deli računovodstvo podjetja po uporabnikih informacij. Finančno računovodstvo** (angl. *financial accounting*) pripravlja podatke in informacije za zunanje uporabnike, **poslovodno računovodstvo** (angl. *managerial* ali *management accounting*) pa za poslovodstvo podjetja. Razlikovanje finančnega in poslovodnega računovodstva temelji na razlikovanju upravljanja in poslovođenja. Upravljanje je pristojnost lastnikov podjetij, poslovođenje pa je zadeva ravnateljev in drugih poslovođij, ki so jim lastniki podjetja zaupali vodenje podjetja in sprejemanje odločitev za doseganje posameznih ciljev. **Stroškovno računovodstvo** (angl. *cost accounting*) spremlja prvine poslovnega procesa v podjetju in lahko rečemo, da je del poslovodnega računovodstva in del finančnega računovodstva (čeprav marsikje v tuji literaturi enačijo stroškovno računovodstvo, ki spremlja in proučuje notranji del poslovanja, in poslovodno računovodstvo, ki pripravlja informacije za sprejemanje notranjih odločitev) (Turk, Kavčič, Kokotec-Novak, 1998, str. 20–24).

Glede na poslovne dogodke, ki jih spremlja računovodstvo, naši računovodski strokovnjaki ločijo dvojce vrst računovodstev, in sicer finančno in stroškovno. Za **finančno računovodstvo** Turk (Turk, 1995, str. 67–68) pravi, da je “računovodstvo celotnega poslovanja, ki se ukvarja z računovodskim spremljanjem in proučevanjem sredstev, obveznosti do virov sredstev, prihodkov in odhodkov, vendar podrobneje le z razmerjem obravnavane organizacije z drugimi”, **stroškovno računovodstvo** pa je “analitično računovodstvo notranjega področja poslovanja, ki se ukvarja z računovodskim spremljanjem in proučevanjem prvin poslovnega procesa od trenutka, ko so že na voljo, stroškov in poslovnih učinkov ter poslovnega izida organizacijskih enot in ločenih smeri poslovanja”. Poslovodno računovodstvo ni tretja vrsta računovodstva. Z izrazom **poslovodno računovodstvo** se označuje tisti del celotnega računovodstva, ki pripravlja računovodske informacije, potrebne pri odločanju v sklopu posameznega podjetja oziroma, kot pravi Turk, gre za “preoblikovani del finančnega računovodstva in stroškovnega računovodstva, ki se ukvarja izključno z oblikovanjem računovodskih informacij za potrebe poslovnega odločanja”. Zato lahko govorimo tudi o **poslovodnem vidiku računovodstva**.

5.2 KLASIČNI RAČUNOVODSKI (SISTEMI IN) MODELI

Med državami so v razvoju računovodstva precejšnje razlike, zato ima vsaka država tudi svoj **računovodski sistem**, tj. celotnost konceptov, načel, standardov, predpisov in drugih pravil, ki so značilni ali uveljavljeni v različnih državah in so predvsem nasledek tradicije, splošnega poslovnega ozračja in državne zakonodaje.

Avtorji Mueller, Gernon in Meek (Milost, 1996, str. 237) so prepričani, da je računovodski sistem v posamezni državi posledica (interakcije) dveh velikih skupin dejavnikov: v prvi so kulturne, v drugi pa računovodske vrednote. Kulturne vrednote ljudi zelo pomembno vplivajo na računovodske vrednote in s tem na računovodski sistem v državi. **Kulturne vrednote** lahko opredelimo kot prednostne izbire med naslednjimi možnostmi:

- **posameznik nasproti skupini** je stopnja pomembnosti zanašanja na samega sebe in poudarjanja individualnih dosežkov v nasprotju s prilagajanjem širši skupini ali družbi;
- **enakost nasproti hierarhiji** ali odmik moči je stopnja, do katere pripadniki nekaterih skupin sprejemajo neenakomerno porazdelitev sposobnosti, bogastva in moči v družbi;
- **odnos do negotovosti in tveganja** ali izogibanje negotovosti je stopnja, do katere se pripadniki nekaterih skupin ogibajo negotovim in dvoumnim položajem v svojem življenju.

Pri razumevanju računovodskih izkazov podjetij, ki poslujejo v konkretnem okolju, nam veliko pomaga poznavanje **računovodskih vrednot**, ki se nanašajo na:

- izbiro med **neodvisnim strokovnim presojanjem** in **zakonsko kontrolo**: odločitev za neodvisno strokovno presojo pomeni hkrati izbiro individualnosti in subjektivnosti;
- izbiro med **poenotenjem** in **raznolikostjo**: v prvem primeru gre za težnjo po poenotenju računovodske prakse, v drugem pa za presojanje računovodske prakse glede na konkretne okoliščine v posameznih podjetjih. Lahko bi rekli, da je neka povezava med to računovodsko vrednoto in kulturno vrednoto odnosa do negotovosti in tveganja;
- izbiro med **konzervativnostjo (pesimizmom)** in **optimizmom**: optimistični prijem sprejema večjo negotovost pri vrednotenju poslovnih dogodkov;
- izbiro med **prikritostjo** in **jasnostjo**: pri tem gre za vprašanje obsega in kakovosti računovodskih informacij, vsebovanih v računovodskih izkazih, ki so namenjeni javnosti (Milost, 1996, str. 239).

V literaturi zasledimo različno razvrščanje računovodskih sistemov v računovodske modele (tipe posplošenega računovodskega ravnanja): (1) s širšega kulturološkega vidika, (2) s spoznavnega vidika in (3) z ožjega filozofskega vidika.

5.2.1 ŠIRŠI KULTUROLOŠKI VIDIK

Ta delitev temelji na dejstvu, da nekatere razlike med državami v razvoju računovodstva niso tako pomembne, da se jih ne bi dalo posplošiti. Tako lahko pridemo do računovodskih modelov s tem, da odmislimo manjše ali nebistvene razlike med računovodskimi sistemi posameznih (skupin) držav. Z ustrezno stopnjo posplošitve je mogoče oblikovati štiri temeljne računovodske modele in dva v evoluciji (islamski model in model mednarodnih

računovodskih standardov), nekaj posebnega pa so tudi rešitve v komunističnih državah. Štirje osnovni računovodski modeli (Mueller, Gernon, Meek, 1994, str. 8) so:

1. **Anglosaški model;** v državah, kjer je uveljavljen ta model, se zunanje poročanje uporablja zlasti za zadovoljevanje informacijskih potreb financerjev (vlagateljev kapitala in posojilodajalcev), državi, ki je prav tako zunanja uporabnica računovodskih informacij, pa je namenjena manjša pozornost. V takih državah je zelo dobro razvit trg kapitala, razširjena računovodska vrednota je jasnost razritja nasproti prikritosti. Za ta model, ki postavlja neodvisno strokovno presojo nad zakonsko kontrolo, ni značilna legalistična usmeritev. Raznolikost računovodske prakse ima prednost pred poenotenjem in pri vrednotenju računovodskih kategorij je računovodska vrednota optimizem.
2. **Kontinentalni model;** za ta model je značilno, da postavlja zakonsko kontrolo nad neodvisno strokovno presojo, poenotenje računovodske prakse ima prednost pred raznolikostjo, pri vrednotenju računovodskih kategorij se konzervativnost uvršča pred optimizem, pri razkrivanju računovodskih informacij pa prikritost pred jasnostjo. V državah, kjer je uveljavljen ta model (države celinske Evrope, frankofonske afriške države in Japonska), je finančno računovodstvo usmerjeno močno legalistično, zunanje poročanje pa je namenjeno zlasti zadovoljevanju potreb posojilodajalcev in države.
3. **Južnoameriški model;** kot pove že ime, ga uporablja večina južnoameriških držav, ki jih povezuje bistvena skupna značilnost – visoka stopnja inflacije. Zunanje poročanje je večidel namenjeno državi. Po upoštevanju računovodskih vrednot je ta model zelo soroden kontinentalnemu, saj ima zakonska kontrola prednost pred neodvisno strokovno presojo, pri vrednotenju ekonomskih kategorij je konzervativizem nad optimizmom, pri razkrivanju računovodskih informacij pa ima prikritost prednost pred jasnostjo.
4. **Model mešane ekonomije;** za podjetja iz držav, kjer je uveljavljen ta model (vzhodnoevropske države in države nekdanje Jugoslavije), je značilno, da uporabljajo dva vzporedna računovodska sistema. Prvi je namenjen izpolnjevanju zahtev države in njenih načrtovalcev po informacijah. Drugi računovodski sistem pa je tržno usmerjen in namenjen zadovoljitvi informacijskih potreb (mogočih) novih lastnikov podjetij, posojilodajalcev in borznih analitikov iz razvitih držav, od koder (lahko) prihaja kapital.

Že ime anglosaški model pove, kateri model uporabljajo v Združenih državah Amerike in v Veliki Britaniji. V Sloveniji uporabljamo danes model mešane ekonomije, v njem se prepletata dva računovodska sistema: prvi, namenjen zadovoljevanju potreb države in drugi, tržno usmerjen. Vedno pa ni bilo tako.

5.2.2 SPOZNAVNI VIDIK

Spoznavni vidik temelji na dejstvu, da je vplivna moč posameznih dejavnikov v vsaki državi drugače porazdeljena. Logična posledica je različen razvoj vsebine in dejavnosti računovodstva. Radenbaugh in Gray (Radenbaugh, Gray, 1997, str. 67) ugotavljata, da bi po bolj ali manj skupnih značilnostih, računovodske sisteme lahko razvrstili v štiri splošne modele:

1. **Makroekonomski model**; računovodstvo je v močni korelaciji z narodnogospodarsko politiko. Cilji podjetij navadno tesno sledijo nacionalni gospodarski politiki. Po tem modelu prikazuje računovodstvo dobiček tako, da se pokaže gospodarska in podjetniška stabilnost. Amortizacijska politika je usmerjena na spodbujanje rasti, oblikujejo se posebne rezerve za spodbujanje naložb, razvito je ekonomsko računovodstvo, ki kaže, kako so upoštevani makroekonomski cilji.
2. **Mikroekonomski model**; računovodstvo je odsek podjetniškega gospodarstva, zato se ukvarja predvsem z gospodarskimi družbami. Temeljni koncept tega računovodstva je prikazovanje realnega premoženja podjetja, pri katerem se kot merilo uporablja nadomestljiva vrednost. Razkritja, ki bi nadrobneje pokazala gospodarsko moč podjetja, se nanašajo na: poročanje po mestih odgovornosti, stroške zaposlencev, stroške pokojnin, dolgoročne obveznosti itn.
3. **Model računovodstva kot neodvisne discipline**; računovodstvo je servisna dejavnost gospodarske družbe, ki izhaja iz prakse. V ta model sta včlenjena velik pragmatizem in natančno merjenje dosežkov. Računovodstvo v njem razvije svoja pravila, ki so zasnovana predvsem na dobri praksi. Dobiček je mera uspešnosti, polno in pošteno razkritje pa je splošno sprejeto računovodsko načelo.
4. **Poenoteni računovodski model**; v njem je upoštevan znanstveni ali že kar spoznavni pristop k računovodski dejavnosti. Računovodstvo je učinkovito sredstvo za vodenje in nadziranje delovanja poslovnega sistema, sprejet je enotni način merjenja ekonomskih kategorij ter njihovega razkrivanja in prikazovanja. To omogoča lažjo uporabo njegovih poročil in je sredstvo za nadzor v vseh vrstah podjetij. Računovodstvo pripravlja informacije za nadziranje za vse uporabnike, od vodstva podjetij pa vse do vladnih in/ali davčnih institucij.

V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike je uveljavljen model, po katerem je računovodstvo neodvisna disciplina, računovodska načela in standarde razvijajo in opredeljujejo podjetja in računovodski strokovnjaki, posebni neodvisni strokovni organ pa postavlja na tej podlagi računovodske rešitve, ki jih upoštevajo zakonodajalec, vlada in sodišča. Tudi pri nas državni predpisi določajo le splošne okvire računovodenja. Slovenija je uporabnica tretjega in četrtega modela, tj. pri nas uveljavljenega računovodskega modela, po katerem je računovodstvo neodvisna disciplina in sredstvo za nadzor na vseh ravneh delovanja poslovnega sistema.

5.2.3 OŽJI FILOZOFSKI VIDIK

Filozofski vidik se osredotoča na bistvo (sistema teoretičnih načel) kakega (določenega) računovodskega sistema. Glede na to ločuje dva temeljna računovodska modela: (1) model resničnosti in poštenosti in model fiskalne previdnosti (Gojkovič, 2001, str. 75–77).

Za **model resničnosti in poštenosti** ali **anglosaški model** je značilno tole:

- mikroekonomska finančna usmeritev,
- računovodski izkazi so pripravljene predvsem za delničarje,
- strokovni računovodski standardi,
- velika in vplivna računovodska stroka,

- “komercialne bilance” se razlikujejo od davčnih bilanc,
- optimizem pri vrednotenju ekonomskih kategorij,
- visoka raven razkritij, številna pojasnila,
- večja možnost osebne presoje in razlag,
- hitrejši odziv na novosti v razvoju stroke.

Za **model fiskalne previdnosti** ali **kontinentalni model** pa so značilni:

- makroekonomska fiskalna usmeritev,
- računovodski izkazi, pripravljene za vse udeležence, ki imajo (poslovni) interes za delovanje podjetja,
- državni računovodski standardi,
- manjša, manj vplivna računovodska stroka,
- “komercialne bilance”, podobne davčnim,
- konzervativnost pri vrednotenju ekonomskih kategorij,
- nižja raven razkritij in (malo) pojasnil,
- manj diskrecije in večja uniformnost,
- počasen odziv na novosti v razvoju stroke.

Model resničnosti in poštenosti je uveljavljen v Združenih državah Amerike, Veliki Britaniji, na Nizozemskem, v Avstraliji in Kanadi. Označimo ga lahko tudi kot anglosaški model, model fiskalne previdnosti pa je sopomenka za kontinentalni model. Evropske države, skupaj z našo, pa dajejo prednost svojemu, tj. fiskalnemu interesu, zato tudi določajo okvire in nadzirajo vsebino (državnih) računovodskih standardov. V računovodstvu se tako lahko zgodi, da zakonska kontrola prevlada nad strokovnostjo argumentov.

5.3 TRENDNI RAČUNOVODSKI PRISTOPI IN MODELI

Klasični računovodski modeli in pristopi, ki so v industrijski dobi zadostovali, danes ne zadoščajo več. Kot odgovor na socialne in poslovodne izzive ter naraščanje pomena intelektualnega premoženja v informacijski dobi se uveljavljajo trendni računovodski pristopi in modeli, Gojkovič (Gojkovič, 2001, str. 112–169) jih je razvrstil takole:

1. računovodstvo družbene dejavnosti,
2. računovodstvo človeških zmogljivosti,
3. novi pristopi poslovnega računovodstva,
4. sodobni pristopi k merjenju uspešnosti in
5. merjenje in računovodenje neopredmetenih sredstev in/ali intelektualnega premoženja.

5.3.1 RAČUNOVODSTVO DRUŽBENE DEJAVNOSTI

Računovodstvo družbene dejavnosti zadovoljuje interese delničarjev in tudi **drugih družbenih skupin**. Zagotavlja informacije o vplivu poslovanja podjetja na naravno okolje (ekologija), o skrbi za zaposlene in informacije o vplivih poslovanja na širšo družbeno skupnost – torej “informacije o družbeni dejavnosti podjetja, ki je posledica ekonomske dejavnosti” (Gabrovec, 1994, str. 135). V skladu s tem je “poročanje o družbeni dejavnosti podjetij sporočanje o **socialnih** in **ekoloških učinkih** ekonomske (tj. pridobitne) dejavnosti

podjetij izbranim skupinam v podjetju in družbi kot celoti. Kot takšno zajema **širjenje odgovornosti** podjetij (od priprave računovodskih izkazov le za lastnike kapitala oz. delničarje) še na širša obzorja delovanja podjetij, kot sta le **dobiček** in **finančni položaj**. Takšna razširitev je utemeljena ob domnevi, da imajo gospodarske in druge organizacije širšo **družbeno odgovornost**, kot pa je zgolj ekonomska odgovornost ali preprosta odgovornost za prinašanje denarja delničarjem” (Gray, Owen in Adams, 1996, str. 3). Gre za poročanje **različnim nosilcem interesov**, tj. **deležnikom**, in ne več kot po klasični zaznavi le lastnikom in financerjem.

5.3.2 RAČUNOVODSTVO ČLOVEŠKIH ZMOGLJIVOSTI

Človeške zmogljivosti so pomembna prvina poslovnega procesa, vendar njihova vrednost ni izkazana med sredstvi v aktivni bilanci stanja tako kot vrednost delovnih sredstev in predmetov dela. V začetku šestdesetih let se je razvila nova zamisel, po kateri bi bilo treba **človeške zmogljivosti upoštevati kot premoženje ali aktivo podjetij**. Vendar pa še danes, čeprav so naložbe v ljudi večkrat večje od naložb v opremo, človeške zmogljivosti le izjemoma najdejo mesto v aktivni bilanci stanja. Flamholtz (Flamholtz, 1985, str. 10) ugotavlja, da se zaposleni v podjetju računovodsko še zmeraj upoštevajo kot **strošek**, čeprav po drugi strani njihovo znanje, sposobnosti, motivacija, ustvarjalnost, samostojnost, sodelovanje, podjetnost in inovativnost v bistvu pomenijo premoženje ali **aktivo** podjetja. Zato meni, da je treba stroške v zvezi z zaposlenimi sicer takoj izkazati kot odhodke, hkrati pa se zavedati, da podjetje zagotovo ne bi vlagalo veliko sredstev v zaposlenca, če ne bi pričakovalo, da bo človeška zmogljivost pomenila sredstvo oziroma aktivo s pričakovanimi prihodnjimi koristmi. Avtor je prepričan, da je naložbe v zaposlenca v računovodskih poročilih upravičeno obravnavati kot sredstva iz dveh razlogov: (1) take informacije potrebujejo zdajšnji in mogoči vlagatelji, da lahko ocenijo vrednost podjetja in (2) naložbe v zaposlenca so v skladu z merili za obravnavanje sredstev. Za upravičenost vrednotenja zaposlencev pa je še več razlogov (Gojkovič, 2001, str. 116):

- najpomembnejše sredstvo so lahko človeške zmogljivosti, zato naj se prikažejo v bilanci stanja;
- izdatki za zaposlenca so lahko pogosto naložba, torej naj ne bi bili vsi prikazani takoj kot odhodki obdobja;
- naložbe v zaposlenca naj se ocenijo (če dobivajo ali izgubljajo vrednost za podjetje);
- vrednost zaposlencev se lahko upošteva kot element ocenjevanja vodenja. Dober vodja naj bi ravnal z ljudmi in njihovimi zmogljivostmi tako dobro in skrbno kakor z drugimi sredstvi (s poslovskega vidika je ravnanje s človeškimi zmogljivostmi torej strateško vprašanje podjetja).

Naložbe v človeške zmogljivosti je mogoče predstaviti različno. Flamholtz (Flamholtz, 1985, str. 31–8) zagovarja zamisel o štirih mogočih metodah predstavitve naložb v zaposlenca v letnih poročilih gospodarskih subjektov:

1. v pismu predsedniku uprave,
2. v posebnem (ali dodatnem) izkazu neopredmetenih dolgoročnih sredstev,

3. v nerevidiranih dodatnih računovodskih izkazih, ki jih podjetje uvrsti v svoje letno poročilo in
4. v klasičnih računovodskih izkazih (vendar se v tem primeru naložbe v zaposlene usredstviijo in amortizirajo v predvideni delovni dobi).

Mathews (Mathews, 1993, str. 94) pravi, da bi morale vrednotenje človeških zmogljivosti temeljiti na številu zaposlenecv po njihovih posameznih kategorijah v podjetju. Povprečna in celotna vrednost zaposlenecv bi se spreminjali v skladu s spremembami zaposlenecv ter opravljenim usposabljanjem in naraščanjem ali upadanjem njihovih prizadevanj. Avtor meni, da se lahko (o)vrednotijo zaposleni na štiri načine:

- po **tradicionalnem računovodskem pristopu** naj bi se izdatki za zaposlitev, usposabljanje in razvoj zaposlenih usredstviili in nato amortizirali v “koristni” dobi;
- kot **nadomestitvena vrednost** – torej kot stroški, ki bi nastali pri nadomestitvi zdajšnjih zaposlenecv (pod pogojem, da novi zaposleni dosežejo njihovo raven usposobljenosti);
- kot **usredstvena vrednost** njihovih diskontiranih prihodnjih plač za pričakovano obdobje zaposlitve;
- kot **ekonomska vrednost** za vrednotenje človeških zmogljivosti. Pri tem Flamholtz (Flamholtz, 1985, str. 173) predlaga ocenitev prihodnjih storitev vsakega zaposlenca in diskontiranje teh vrednosti. Tako izračunana vrednost je ekonomska vrednost te osebe. Seštevek posameznih ekonomskih vrednosti naj bi bila vrednost zaposlenecv, tj. človeških zmogljivosti podjetja.

Človeške zmogljivosti bi bilo treba “upoštevati, poudarjati in vrednotiti” (Gojkovič, 2001, str. 117), saj mnogi avtorji napovedujejo trende, po katerih bodo pri usmerjanju uspešnega razvoja podjetij imeli pomembno vlogo ljudje in njihove zmogljivosti.

5.3.3 NOVI PRISTOPI POSLOVODNEGA RAČUNOVODSTVA

V poznih osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih si je stroka prizadevala izboljšati tedanje in razvijati nove računovodske metode za oblikovanje računovodskih informacij, potrebnih za poslovanje, predvsem iz naslednjih razlogov:

- v sodobnih hitrih tehnoloških spremembah in ob okrepljeni konkurenci, računovodstvo ni sposobno dajati ustreznih informacij, potrebnih za poslovanje, ker je preveč usmerjeno v pripravo informacij, predpisanih v normativni ureditvi, tj. tradicionalnih računovodskih izkazov za zunanje uporabnike;
- tradicionalne kalkulacije stroškov ne dajejo ustreznih informacij za poslovanje, saj zlasti pri splošnih stroških ne upoštevajo resničnih povzročiteljev stroškov.

Poslovanje računovodstvo razvija nove pristope, kot so npr. **metoda ABC**, **metoda standardizacije stroškov** in **metoda ciljnih stroškov**, hkrati pa vse pogosteje strokovno pomaga poslovanju podjetij zviševati raven strateške uspešnosti njihovega poslovanja.

5.3.4 SODOBNI PRISTOPI K MERJENJU USPEŠNOSTI

Novi pristopi k merjenju uspešnosti izhajajo iz podmene, da zgolj računovodski podatki ne dajejo zadovoljivih informacij o uspešnosti podjetja. Večino teh pristopov lahko razdelimo v dve skupini, ki temeljita v bistvu na različni filozofiji (Gojkovič, 2001, str. 120–134):

- modeli, ki se nagibajo k enotni meri uspešnosti, ki izhaja iz finančnih kategorij in
- modeli, ki poleg denarnih (tj. računovodskih) rezultatov zajemajo oziroma enakovredno upoštevajo še druge izide oziroma vidike in/ali sestavine uspešnosti poslovanja podjetja.

Opazna slabost izhaja iz tega, da je mogoče (sicer po računovodskih standardih) z različnimi rešitvami vrednotenja ekonomskih kategorij vplivati na izračun tradicionalnih mer uspešnosti, kot so npr. donosnost kapitala, čisti dobiček na delnico, itn. Prav odprava te slabosti je v ospredju prve skupine modelov, v katero sodita **model EVA** – model ekonomske dodane vrednosti (angl. *Economic Value Added*) in **model CFROI** – model denarnega toka iz naložb (angl. *Cash Flow Return On Investment*). V drugi skupini modelov klasične izkaze dopolnjujejo še z nedenarnimi podatki, da se laže oceni prihodnost podjetij. Sem sodita **model BSC** – uravnoteženi sistem kazalnikov (angl. *Balanced Scorecard*) in **model EFQM** – evropski model poslovne odličnosti (angl. *European Foundation for Quality Management*).

5.3.4.1 MODEL EKONOMSKE DODANE VREDNOSTI (EVA)

Med slabostmi klasičnih ekonomskih kategorij in meril je tudi ta, da ne upoštevajo vseh stroškov gospodarjenja, saj ne vsebujejo cene lastniškega kapitala, tj. pričakovanih donosov vlagateljev. Model EVA kot merilo uspešnosti pa poleg dobička upošteva še ceno (vrednost) vloženega kapitala. Z njim primerjamo donos podjetja z donosom, ki bi ga dobili, če bi denar vlagali v alternativne naložbe, izid pa nam pokaže, ali podjetje učinkovito uporablja vloženi kapital. Model EVA izhaja iz podmene, da je temeljni cilj podjetja (s poslovnega vidika) maksimiranje vrednosti podjetja ali dolgoročna rast vrednosti enote navadnega lastniškega kapitala.

5.3.4.2 MODEL DENARNEGA TOKA IZ NALOŽB (CFROI)

Model CFROI je različica zamisli o neto sedanji vrednosti. Gre za mero donosnosti naložb, ki upošteva vplive inflacije, različno starost sredstev in njihovo življenjsko dobo ter različne metode amortiziranja. Ta model primerja denarni tok podjetja s kapitalom (inflacijsko prilagojenim), ki je denarni tok ustvaril, oziroma s prihodnjimi naložbami.

5.3.4.3 URAVNOTEŽENI SISTEM KAZALNIKOV (BSC)

Temeljna zamisel tega modela je, da dobri (pretekli) denarni izidi (še) ne zagotavljajo uspešne prihodnosti. Podjetja morajo skušati poiskati poti za ustvarjanje čim večjega dobička tako, da svoje poslanstvo in strategijo oblikujejo opisno, tj. z nedenarnimi kazalniki. Model BSC nam omogoča (1) da podjetniško poslanstvo in strategijo opredelimo z merljivimi cilji in (2) oblikujemo merila za njihovo merjenje. Celoten model BSC je zato zgrajen na štirih ključnih ter med seboj vzročno-posledično povezanih vidikih, to so: (1) vidik delničarjev (finančni vidik), (2) vidik odjemalcev, (3) vidik notranjih procesov in (4) vidik učenja in rasti. Strategija, ki jo postavi podjetje, pomeni skupek hipotez o vzrokih in posledicah. Sistem merjenja, ki se v ta namen uporablja, pa mora pokazati razmerja med cilji posameznih

vidikov, da bodo ti lahko obvladovani in vrednoteni. Ustrezno izdelan model BSC tako pokaže strategijo podjetja ali njegovih delov in posledice posameznih hipotez (o relaciji vzrok-posledica) oziroma odnos med velikostjo izhodnih mer (rezultat) in velikostjo dejavnikov (povzročiteljev posledic), ki so vplivali na izid.

5.3.4.4 EVROPSKI MODEL POSLOVNE ODLIČNOSTI (EFQM)

Model EFQM se opira na zamisel, da obvladovanje kakovosti lahko postane konkurenčna prednost v globalni konkurenci, zato si mora podjetje nenehno prizadevati za celostno kakovost. V ta namen se poleg rezultatov ocenijo tudi dejavniki, ki omogočajo take rezultate. Model EFQM ima devet meril, ki so razvrščena na dve skupini: (1) rezultati (poslovni izidi, zadovoljstvo odjemalcev, zadovoljstvo zaposlenih in vpliv na družbo) in (2) dejavniki (vodenje, ravnanje s sposobnostmi zaposlenih, poslovna politika in strategija, upravljanje virov in upravljanje procesov). Prednost modela je predvsem v sistemu samoocenjevanja, saj je treba odgovoriti na številna vprašanja, ki so "opomnik področij za izboljšanje poslovanja" (Bergant, 1998, str. 98).

5.3.5 MERJENJE IN RAČUNOVODENJE NEOPREDMETENIH SREDSTEV IN/ALI INTELEKTUALNEGA PREMOŽENJA

V poindustrijski družbi, ki jo označuje upadanje pomena industrije, večanje vloge storitvenih dejavnosti in izboljšanje kakovosti življenja, fizično aktivo vse bolj izpodriva znanje. V značilnem podjetju nove dobe naložbe v neopredmetena sredstva presegajo naložbe v druga sredstva in tako **postajajo neopredmetena sredstva "v storitveno usmerjeni in na znanju temelječi ekonomiji enako ali celo bolj pomembna od opredmetenih, četudi na kontih niso evidentirana"** (Brooking, 1996, str. 3). Podjetja imajo opraviti z naraščajočo vrzeljo med svojo tržno vrednostjo in vrednostjo po bilanci stanja (po klasičnih računovodskih praksah); to se večinoma pripisuje neopredmetenim sredstvom oziroma intelektualnemu premoženju. Zaradi te vrzeli nastaja čedalje več težav pri ugotavljanju resnične vrednosti podjetij, saj zdaj ne zadostuje več le vrednotenje direktne tj. (vidne) opredmetene aktive, temveč je treba tudi ustrezno upoštevati posredno tj. (nevidno) neopredmeteno aktivo ali pravo vsebino podjetja. Tako klasični koncepti računovodskih izkazov, ki izvirajo še iz industrijske dobe in ne zajemajo intelektualnega premoženja, ne ustrezajo več. Vedno več ljudi vidi intelektualno premoženje kot bistveno strateško metodo za iskanje, ohranjanje in povečevanje vrednosti podjetja. Za računovodsko merjenje in poročanje o intelektualnem premoženju so primerni predvsem tile sodobni modeli: uravnoteženi sistem kazalnikov oz. **model BSC**, **navigator IC** (oz. navigator intelektualnega premoženja podjetij) in **monitor neopredmetenih sredstev** oz. **model IAM** (angl. *Intangible Assets Monitor*) (Gojkovič, 2001, str. 134–169).

SKLEP

“Računovodstvo” je, kot je bilo že omenjeno, staro vsaj pet tisoč let. Do leta 1494, ko je Pacioli objavil razpravo o dvostavnem knjigovodstvu, je bilo računovodstvo večinoma osredotočeno na vodenje evidenc, zato da bi z njimi nadzorovali podrejene, bile pa so tudi podlaga za obdavčitev. Industrijska revolucija je prinesla veliko novih težav in s tem tudi rešitev v računovodstvu. Amortizacija, obvladovanje številčnejših delavcev, stalni stroški in razporeditev splošnih stroškov ter problemi določanja cen – vse to so bili razlogi, zaradi katerih se je prvič pokazalo, da je treba računovodsko stroko organizirati. Zaradi delitve lastniške funkcije in funkcije odločanja se je pojavila potreba po stalnem finančnem poročanju lastnikom, izračunu dobička in reviziji. Pozornost računovodij se je preusmerila iz preteklosti (evidentiranje) v prihodnost (predračuni, normativi ...).

V 20. stoletju so Združene države Amerike postale gospodarska velesila in prevzele vodilno vlogo tudi v računovodstvu. Zelo zgodaj (v dvajsetih in tridesetih letih) se je začelo oblikovanje računovodskih standardov in splošne teorije računovodstva kot odgovor na stanje pred gospodarsko krizo. Poročanje zunanjim uporabnikom je postalo bolj zapleteno, delo sodobnih računovodij pa bolj nadzirano, saj se je zakonodaja razširila in zahtevnost računovodskih standardov povečala. Nastala so storitvena podjetja, nove oblike financiranja in organiziranja dejavnosti in prišlo je do veliko tehnoloških sprememb. Ob vsem tem se je začelo razvijati poslovodno računovodstvo, ki zajema več kot le ozko stroškovno področje. Predvsem v letih 1950–1960 so računovodske informacije za notranje uporabnike postajale čedalje pomembnejše, saj naj bi bil sistem poslovodnega računovodstva podporni sistem pri sprejemanju odločitev. Notranje računovodstvo daje spoznavne podlage za sprotno vodenje podjetij, poleg tega pa poslovodstva dandanes vse bolj pričakujejo, da bo to računovodstvo oskrbovalo ravni odločanja z informacijami, potrebnimi za strateško vodenje podjetij.

Zaradi nekdanjega družbenega sistema je računovodstvo pri nas kljub dobri strokovnosti v praksi močno zaostajalo za računovodstvom v anglosaškem svetu. Do sredine 20. stoletja je bilo zoženo na knjigovodstvo in še v drugi polovici 20. stoletja je večino računovodskih rešitev predpisovala država, poslovne odločitve pa so se sprejemale na drugih, in ne na informacijskih podlagah. Notranje računovodstvo je bilo zapostavljeno, računovodske informacije je uporabljala predvsem država, ki je imela računovodstvo za nadziranje. Po osamosvojitvi Slovenije se je vse spremenilo. Slovenija se je začela vključevati v mednarodne gospodarske tokove, dobili smo slovenske računovodske standarde, ki jih je oblikovala stroka. Država ni več edina uporabnica računovodskih informacij – te informacije potrebujejo tudi drugi zunanji (lastniki) in predvsem notranji uporabniki, saj jim računovodstvo pomaga pri strateškem vodenju podjetij.

Vsaka država ima svoj računovodski sistem, ki je posledica interakcije kulturnih in računovodskih vrednot v državi. Za anglosaški model so značilni predvsem tržna usmerjenost, močna in vplivna računovodska stroka, visoka raven razkritij, hitri odzivi prakse na novosti stroke in usmerjenost računovodskih poročil predvsem na lastnike. Slovenskega sistema

računovodstva ne moremo uvrstiti v anglosaški model računovodstva, čeprav ima z njim veliko skupnih točk. Pri nas uporabljamo model mešane ekonomije, v njem se prepletata dva računovodska sistema. Prvi je namenjen zadovoljevanju potreb države in ima značilnosti kontinentalnega modela ali modela fiskalne previdnosti, drugi pa ima značilnosti anglosaškega modela in je tržno usmerjen.

Danes je računovodstvo predvsem poslovodsko orodje. V poslovodnem računovodstvu in pri merjenju uspešnosti se razvijajo novi prijemi. Zaradi spremenjenih značilnosti gospodarstva postaja poleg zadovoljevanja interesov delničarjev pomembno tudi zadovoljevanje interesov drugih družbenih skupin (računovodstvo družbene dejavnosti). Prav tako so čedalje pomembnejša neopredmetena sredstva (in/ali intelektualno premoženje), četudi na kontih niso evidentirana.

Korenine “spretnosti” ali “dejavnosti”, ki jo danes imenujemo **računovodstvo**, segajo globoko v preteklost. Tako kot drevo, ki se spreminja in raste zaradi različnih vplivov, se je z razvojem družbe in civilizacije spreminjalo (in se še danes) tudi računovodstvo.

LITERATURA

1. Baxter W.T.: Early Accounting: the tally and chekerboard. *The Accounting Historians Journal*, Atlanta: Academy of Accounting Historias, 1989, 2, str. 43–106.
2. Baladouni V.: Accounting in the early years of East India Company. *The Accounting Historians Journal*, Atlanta: Academy of Accounting Historias, 1983, 2, str. 63–80.
3. Bergant Ž.: Sodobni pogledi na ugotavljanje uspešnosti podjetja. *Slovenska ekonomska revija*, Ljubljana, 49(1998), 1–2, str. 87–101.
4. Bloom R., Elgers P.T.: *Foundations of Accounting Theory and Policy*. Orlando: Harcourt Brace & Company, 1995. 567 str.
5. Brooking A.: *Intellectual Capital: Tomorrow's Asset, Today's Challenge*. AICPA, 1997, <http://www.cpavision.org/vision/wpaper05b.cfm>
6. Flamholtz E.G.: *Human Resource Accounting, Advances in Concepts, Methods, and Applications*. 2.izdaja. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1985. 382 str.
7. Fleischman R.K., Tyson T.N.: The evolution of standard costing in the U.K. and U.S.: from decision making to control. *Abacus*, Sydney, 1998, marec, str. 92–120.
8. Fleischman R.K., Tyson T.N.: Developing expertise: two episodes in early nineteenth century U.S. management accounting history, *Business and economic history*, Williamsburg, 1997, 2, str. 365–380.
9. Flesher D.L.: Barter bookkeeping: a tenacious system. *The Accounting Historians Journal*, Atlanta: Academy of Accounting Historias, Pomlad 1979, str. 83–86.
10. Gabrovec Mei O.: Računovodstvo socioloških dejavnikov poslovanja. *Slovenska ekonomska revija*, Ljubljana, 45(1994), 4, str. 135–141.
11. Gojkovič B.: Teoretične podlage za diferenciranje računovodskih rešitev. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 305 str.
12. Gray R., Owen D., Adams C.: *Accounting & Accountability, Changes and Challenges in Corporate and Enviromental Reporting*. London: Prentice & Hall, 1996. 389 str.
13. Hansen D.R., Mowen M.M.: *Management Accounting*. Second Edition. Ohio: College Division South-Western Publishing Co. Cincinnati, 1992. 452 str.

14. Hočevar M., Igličar A.: Osnove računovodstva, Ponatis I. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, 1996. 268 str.
15. Johnson H.T.: Markets, Hierarchies, and History of Management Accounting. Paper prepared for the Third International Congress of Historians. London: London Business School, avgust 1980, str. 16–18.
16. Kam V.: Accounting Theory. Hayward California: California State University, 1990. str. 581.
17. Kavčič S.: Pogled na razvoj slovenske teorije in prakse na področju računovodstva v času naših 30. simpozijev. Zbornik 30. simpozija o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji. Portorož: ZES in ZRFRS, marec 1998, str. 117–130.
18. Koletnik F.: Stroškovno računovodstvo nekdanje in danes. Revija za računovodstvo in finance – IKS, Ljubljana, 1993, 12, str. 84–109.
19. Koželj S.: Naši aktualni računovodski problemi. Zbornik 25. simpozija o sodobnih metodah v računovodstvu in poslovnih financah. Portorož: Društvo ekonomistov Slovenije, 1993, str. 163–173.
20. Koželj S.: Sprememba teoretičnih osnov knjigovodstva ob prehodu na dajanje prednosti vsebine pred obliko. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 246 str.
21. Littleton A.C.: The antecedents of double-entry bookkeeping. Accounting Evolution to 1900. New York: Russell and Russell, 1996. str. 13–21.
22. Mathews M.R.: Socially Responsible Accounting. London: Chapman & Hall, 1993. 322 str.
23. Mathews M.R., Perera M.H.B.: Accounting Theory and Development, London: Chapman & Hall, 1991. 373 str.
24. Mattessich R.: Prehistoric Accounting and the Problem of Representation: On Recent Archeological Evidence of the Middle East from 8000 B.C. to 3000 B.C.. The Accounting Historians Journal, Atlanta: Academy of Accounting Historias, 14, 1987, str. 71–91.
25. Milost F.: Računovodski sistemi in modeli, Slovenska ekonomska revija, Ljubljana, 1996, 3, str. 237–247.

26. Mueller G. G., Gernon H., Meek G. K.: Accounting: an International Perspective. 3. izdaja. New York: Bussines One Irwin, 1994. 362 str.
27. Napier C.: The History of Financial reporting in the United Kingdom. European financial reporting. London: Academic Press Limited, 1995, str. 259–283.
28. Pareti L.: Zgodovina človeštva – razvoj kulture in znanosti, Stari svet, II. knjiga – 1. zvezek. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970. 291 str.
29. Parker R.H.: The development of the Accountancy profession in Britain to the early twentieth century. Exeter: University of Exeter, 1986. 73 str.
30. Radebaugh L., Gray S.: International Accounting and Multinational Enterprises. 4. izdaja. New York: John Wiley&Sons, 1997. 696 str.
31. Rondič L.: Spremembe v računovodstvu z uvedbo računovodskih standardov. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 49 str.
32. Shillinglaw G.: Old horizons & new frontiers: the future of managerial accounting. Management Accounting, Montvale, 1980, str. 3–16.
33. Turk I., Kavčič S., Kokotec-Novak M.: Poslovodno računovodstvo. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998. 620 str.
34. Turk I.: Pojemovni okvir računovodstva. Revizor, Ljubljana, 1995, 1, str. 63–72.
35. Turk I.: Računovodstvo in letni računovodski izkazi podjetij v novih okoliščinah pri nas. Podjetje in delo, Maribor, 1992, 6, str. 656–661.
36. Turk I.: Od zamisli sodobnega računovodstva v Sloveniji do slovenskih računovodskih standardov in revizije. Naše gospodarstvo, Maribor, 1997, str. 533–538.
37. Turk I., Melavc S.: Uvod v računovodstvo. Kranj: Moderna organizacija, 1994. 492 str.